بیری فاشیستی بەعس و
جینۆسایدی گەلی کوردستان

سەلام عەبدوڵڵا

کۆمەڵە وتار

2023 -2001

1- چۆن فاشیزم پێناسە بکەین؟

2- حزبی بەعسی فاشی، لەباری ئیدۆلۆژی،دەسەڵات و پەیوەندێکانی

3-- ناوی ئەو شەرکەت و رێکخراوە ئەلمانییانە کە پشتگیریان کردووە لە رژێمی فاشیستی (ئیراق)

4- جینۆسایدی گەلی کوردستان، یاسا نیونەتەوەییەکان و ئەرکەکانمان

5- بازرگانی بە قوربانیان

چۆن فاشیزم پێناسە بکەین؟

یەکێك لەو کێشە گەورانە کە رووبەڕووی لێکۆڵەرانی بوارە جیاجیاکان دەبێتەوە، کێشەی پێناسەکردنی(فاشیزم)ەو لێرەدا هەوڵدەدەین زۆربەی ئەو پێناسەکردنانە لەلایەن ئەوانەی بایەخیان بەم بابەتە داوە یان بەرەنگاری بوونەتەوە وەك (کۆمونیست، رەوتە چەپەکانی ناو سۆسیالدیموکرات، پیاوە خاوەن ویژدانەکانی کڵێسا جیاجیاکان، رۆشنبیرە بێلایەنەکان)، بخەینە بەرچاو تا بتوانین قۆناغ و چۆنێتی گەشەسەندن و بنەماکانی بناسین و پێش هەموو شتێکیش هەوڵبدەین بزانین کێ لەپشتیەوەیەو سوودی لێوەردەگرێ .

A-: گەشەسەندنی فاشیزم بە(رێگای تایبەت)

لە رۆمانیا، ساڵی 1944بە سەرۆکایەتی ژەنەڕاڵ (ئەنتونسکۆ) فاشیزم سەریهەڵداو (کۆماری سلۆڤاکیا)ی بە ئەڵمانیا بەستراو لە مارسی (1939)دامەزراو هەمان ئەو ماوەیەدا، لە کرواتیا، دیکتاتۆری فاشیزمی کلێرکی و ڕژێمی ئوستاشیا دامەزرا.

هەروەها بزوتنەوەو حیزبی فاشی لەهەر یەکێك لەم وڵاتانە بەدیارکەوتن :

1. فینلەندا:- بزووتنەوەی گەلی نیشتیمانی لەساڵی (1932) دامەزراوە لەلایەن کڵێساوە پشتگیری لێکرا کە پێشتر پشتگیری بزوتنەوەی (لابوا) ی فاشی کردبوو.

2. بەلجیکا :- ساڵی 1935 ڕێکخراوێکی فاشی بەناوی (بەرەی گەلی) وە (بزوتنەوەی سۆسیالیزمی) لە دانیمارك (حیزبی سۆسیالیستی نەتەوەی کرێکاری) سەری هەڵدا ساڵی 1924 لە سوید (یەکێتی سۆسیالیتی نەتەوەی سویدی) لەلایەن برایان بیرکە کونار و سنکیور فوروکارد دامەزرێنرا هەروەها کۆمەڵەی نەتەوەی ساڵی 1925 دامەزرێنرا وا باوەڕ دەکرێ کە رێکخراوانی ئەم حیزبە پەیوەندییان بە(هیتلەر)ەوە هەبووە و حزبە نوێکەیان ناونا(حیزبی گەلی سۆسیالیستی نەتەوەیی).

3. لە سویسراشدا لە ساڵی 1933 (بەرەی نوێ) و (بەرەی نەتەوەیی) و لە (25)ی دیسەمبەری 1940 دامەزراندنی کۆمەڵەی نەتەوەیی ڕاگەیەندرا.

هەر بە هەمان شێوەش لە وڵاتگەلێ وەك پورتوگال، ئیسپانیاو یۆنان فاشییەت سەریهەڵدا و گەشەیکرد .

ئەم رووداوانە ئەوە دەردەخەن کە فاشیزم توانای سەرهەڵدانی لەو وڵاتانەشدا هەیە کە سەرمایەداری تێیدا نەگەیشتۆتە قۆناغە مۆنۆپۆلیەکەی .

بۆردیغای سەرکردەی حیزبی کۆمۆنیستی ئیتاڵی کە تا ساڵی 1923 سەرکردەی ئەم حیزبە بووە وای دەبینی کەوا جیاوازی لە نێوان دیموکراتیەتی بۆرژوازی و دیکتاتۆریەتی فاشیدا نیە .

گەلێ پێناسەی دیکە بۆ فاشیزم هەیە، لەوانە، پێناسەی(برایل ستیوارت)ی ئینگلیزە کە دەڵێ: فاشیزم بۆرژوازی بچووکی شۆڕشگێرە کە دەستی بەسەر ئامرازی دەوڵەت گرتووە. هەروەها سۆسیالخوازی نەمساوی (ئۆتۆ باور)دەڵێ فاشیزم شێوەیەکە لە شێوەکانی دەسەڵاتداریەتی لە سەرووی چینەکانەوە دەوەستێ.

زلکردنی ڕۆڵی بۆرژوای بچوك کە وەك ئامرازێکی نەرم بەدەستی سەرمایەدار دەمێنێتەوە بۆ جێبەجێکردنی بەرژەوەندیەکانی، هەموو زانستیەکی ئەم پێناسەیە هەڵدەوەرێ و بە گوێرەی پێناسەکەی (باور)یش هەرهەمان شتە، چونکە هیچ دەسەڵاتێك نیە لەسەرووی چینەکانەوە بوەستێ .

ئۆتۆ باور وای دەبینێ کە: کاردانەوەی بۆرژوای جیهانی، فاشیزم لە لووتکەیدا دەردەبڕێ و بەشێوەیەکی تایبەتی بەرپرسیاری دەکەوێتە ئەستۆی شۆڕشی رووسی چونکە بەلشەفیزم بەهەشتی مەنشەفیەکانی لە جۆرجیاو ئەرجینیادا تێکشکاند. هۆی دیکەشی بریتییە لە سیاسەتی داپلۆسێەرانەی بەلشەفیەکانە.

ئایا(ئارنست ماندێل) چی لەبارەی بۆچوونەکەی(باوەر) دەڵێ: جگە لە بەشداری کردنەکەی ترۆتسکی، دوو بیروڕای تر هەیە کە لە هەمووان گرنگتر لە بیستەکان و سییەکانی سەدەی رابردوو لە بارەی تێئوری فاشیەوە هەیە و ئەوانەش بریتین لە هەردوو بیروڕای(ئۆگست تالهایمر) و (ئۆتۆ باوەر).
هەروەها ماندێل لە لاپەڕەی (47)ی هەمان سەرچاوە دەڵێ: (لەگەڵ ئەمەدا ئەم شیکردنەوە لە شیکردنەوەکانی ریفۆرمە موبتەزەلەکان پێشکەوتووترە ... کە بیروڕای فاشیەکانیان وەك خۆی دادەڕشت کەوا(فاشیزم کاردانەوەیە بەرانبەر مەترسی بەلشەفیك). ئەمەش بەخۆی تەواوکەری باوەڕی ماندێلە. چونکە باوەر هەر هەمان بیروڕای هەیە، بەڵام ماندێل چاو لەوە دەپۆشێ لەسەر حیسابی شیکردنەوەی زانستی و لە خزمەتی مەبەستە فیکریەکانی بەکاریدەهێنێت .

کلارا زیتکین لە کۆبونەوەی بەرفراوانی ئینتەرناسیونالیزمی کۆمۆنیزم لە ساڵی 1923 لە مۆسکۆ ئەوەی دووپاتکردەوە کە: فاشیزم سێنترڵ ترین و بەهێزترین گوزارشتی چینایەتیە بۆ هێرشی سەرەکی بۆرژوازی جیهانی لەم کاتەدا.

لەم کۆبوونەوەیەدا بریار لەسەر ئەو ڕاپۆرتە درا کە لە ژمارەی 1923/7/8 ی ڕۆژنامەی (ئاڵای سوور)ی حیزبی شیوعی ئەڵمانی دا بڵاوکرابووەوە کە فاشیەکانی بۆ دووباڵی لێکجیا دابەشکردبوو و باڵێکیان بەتەواوی لەلایەن سەرمایەداری گەورەوە پێکهێنرابوو و ئەوەکەی دیکەشیان لە نەتەوە پەرستە بۆرژوا بچووکەکان پێك دەهات و لەلایەن باڵی یەکەمەوە هەڵخەڵەتێنرابوون.

(نولتە) بە ڕوونی سەرسامی خۆی بەرانبەر بیروڕایەکانی(ولیام رایش)دەردەبڕی لەبەر ئەوەی، هەستاوە بە دابڕاندنی نادیار لە نێوان باری ئابووری و ئیدۆلۆژی و جەماوەری پرۆلیتاریا و بەمە،

یارمەتی ئەوەی داوەو چونکە ئەوەی دۆزیەوە کە فاشیزم پەیوەندی بە بنچینەکانی ئابوری و بیروڕاکانیەوە نییە، بەڵکو پەیوەندی بە ڕاستیەکەوە هەیە کە زۆر لەسەرمایەداری کۆنترە ... با بڵێین پەیوەندی بە پێکهاتنی دەسەڵاتداریەتی ئاژەڵی و سەرکوتکردنی سێکسیەوە هەیە یان هەر شتێك بە هۆی دوژمنکارییەوە، دەروون ڕازی بکا.

ئەمەش لەگەڵ بۆچوونەکەی(نولتە) دا دەگونجێ کە دەڵێ (ڕەگەکانی فاشیزم لە شتێکی کەم وێنەوە سەرهەڵدەداو ناتوانرێ بەسادەی لە سروشتی مرۆڤدا بەدی بکرێ (ئەم بیروڕایانە بیروڕای چۆنیەکن) لەگەڵ بیروڕای تیورستەکانی ئایدۆلۆژیای (سیاسی دانیشتوانی) تاوانبار کە دەڵێن هەژارەکان خۆیان هۆی هەژاری خۆیانن.. هتد.

زۆر پێناسەو هەڵسەنگاندنی دیکەش لەلایەن هێزە کۆنەپەرست و پارێزگارو لیبرالەکانەوە بۆ فاشیزم هەیە کە بە خزمەتی ئیمپریالیزم دەشکێتەوە و بەرگری لێ دەکەن و ڕووی تاوانبارانی فاشیزم ئارایشت دەکەن. لێرەدا دەبێ بەکورتی باسی یەکێك لەو تیورە گومانلێکراوانە بکەین کە بە تیوری تۆتالیتالیزم ناو دەبردرێ: سکرتێری حیزبی کاسۆلیکی ئیتالی لیو کستارزو ساڵی 1926، فاشیزمی واداناوە کە دیوی راستی بەلشەفیکە و بەلشەفیکیش چەپی فاشیزمە.

)ئوتو وێلر) سکرتێری حیزبی سۆسیال دیموکراتی ئەڵمانی لە لایبزك ساڵی 1931 لە کۆنگرەی حیزبەکەی دا وتی : کۆمۆنیزم، سەرمایەدار نیەو فاشیزم و بەلشەفیك چومکن. هەروەها (رودولف برایت شاید) لە هەمان کۆبوونەوەدا هەمان بیروڕای دووپات کردۆتەوە .

هەروەها (هێربەرت ماکۆزە)ی قوتابخانەی فرانکفۆرتی چەپ لە کتێبەکەی (عەقڵ و شوڕش، لاپەڕە 269)دا دەڵێ : تێکشکاندنی فاشیزم و سۆسیالیزمی نەتەوەیی بەرەو تۆتالیتاریزم چونیان ڕانەگرتووە ... چەوسانەوەی کۆمەڵگای ستالینی کەمتر نەبووە لە چەوسانەوەی کۆمەڵگای سەرمایەداری (...) تەنیا ئەوە نەبێ کە هەژاریەکەی ئێجگار زۆر بووە. هەر بەهەمان شێوە (کارل یوخائیم) و(تسبکتیف ... بیرجنسکی) وای بۆ دەچن کە: لە جەوهەردا فاشیزم و ڕژێمی سۆڤیەتی لێکدەچن

یەك ئایدیۆلۆژیا "یەك حیزب" یەك پۆلیسی نهێنی بۆ ڕاونان و دەزگای ڕاگەیاندنی مۆنۆپۆل کراو "مۆنۆپۆلی چەك و ئابووریەکی ناوەندیان هەیە. "

بەڵام (ئێرنست نولتە)لە ڕەگەکانی فاشیزم دەگەڕێ بەڵام نەك بەو مانایەی فاشیزم بەرهەمی قەیرانە سەرمایەدارە مۆنۆپۆلەکانەو تۆوەکەی لە ناوەوەی ڕژێمی بۆرژوازی دا هەیە، بەڵگو وەك بەرهەمێکی سرووشتی مرۆڤ لە قەڵەم دەداو دەڵێ : ئەگەر بێتو فاشیزم ڕێرەوە سەربازە کۆنەکان دەربیڕێ ئەوا ڕەگەکانی دەگاتەوە چەند شتێکی وا کە ناتوانرێ بە سانایی لە سرووشتی مرۆڤدا دیاری بکرێ و ئەوەش بەرهەمی ڕژێمی سەرمایەداری نیە .

ئێمە دەبینین کە (ماندیلی)ش لەگەڵ ئەوەی ڕەخنە لە نولتە دەگرێ بەڵام باوەڕ بەوە دەهێنێ کە ئەم مەیل و ئارەزوە دوژمنکاریانە، پەیوەندیان بە ناوەوەی خودی مرۆڤەوە هەیەو هۆی شەڕو پێکدادانەکانی دیکەن، نەوەك بەرژەوەندیە چینایەتیەکان و دەڵێ: بەداخەوە کە ئەم ئارەزوانە لەو

سەردەمانەشدا هەبوون و هۆی شەڕی بازرگانی بە کۆیلەو غەزاکانی گەلە شوانکارەکان بووە بۆ سەر زەوی جوتیارەکان و بەرپابوونی جەنگە خاچ پەرستەکان .

ترۆتسکیەکانیش وا پێناسەی فاشیزم دەکەن کە دیکتاتۆری پۆناپارتیە ئەمەش موزایەدە کردنە لەسەر ئەو ڕۆڵە یەکلاکەرەوە کە تاکە کەس وەك مۆسولینی هیتلەر و ژەنەڕالەکان دەیبینین بەلە بیرکردنی ڕۆڵی بۆرژوازیەت و حکومەتی(شلایشەر و فونی)شی بە پۆناپارتی لەقەڵەم داوە.

ئەکادیمی ئەمریکی کاوتسکی لە کتێبی (المتحولات السيا سيه فی البلدان المتخلفه) چاپی یەکەم / کانونی دووەم 1980 _ درا الحقيقه) لەلاپەڕەی (38) دا بەم شێوەیە بۆچوونەکانی خۆی دەردەبڕی : (لەگەڵ ئەوەشدا مۆسولینی کە ڕەنگە لە لینین فێر بووبێ و هیتلەریش لە مۆسولینی هەروەها ستالین و فرانکۆش بە شێوەیەکی ڕوون و ئاشکرا لە مۆسولینی و هیتلەر فێربووبن، بەڵام ناتوانرێ ڕووە لێکچووە کانی نێوان تۆتالیتاریە ترسناکەکانی رژێمە جۆربەجۆرەکانیان دیاری بکرێ .

لە چاوپێکەوتنێکی ڕۆژنامەی فرانکفۆرتە ئەلگمانیە لەگەڵ پرۆفیسۆر(بولوك) لە بەریتانیا لە(1991/12/6)، بەم شێوەیە بیرو بۆچوونەکانی دەردەبڕێ : (جیاوازی لەوەدا دەبینین کە سۆسیالیستە نەتەوە خوازەکان پروپاگەندەیان بۆ کۆمەڵگای نەژاد پەرستی کرد و مارکسیەکانیش بۆ کۆمەڵگای چینایەتی. لە شوێنێکی دیکەدا دەڵێ :- ئەم دوو پیاوە لە مەبەستی (هیتلەرو ستالینە) دوو شۆڕشگێری توندڕەو بوون و باوەڕیان بەوە هەبوو کە گیروگرفتە سیاسیەکان لە ڕێگای (توندو تیژیەوە) چارەسەر دەکرێ.

کاتێ کە رۆژنامە بەستەزمانەکە هیچ زانیاریەکی لەبارەی مەسەلەی بەراورد کردن ئەو دوو دەسەڵاتەوە نییە، لێی دەپرسێ هیتلەرو ستالین لێکەوە نزیکن لەبەر ئەوەی ئەمانە دوو تاوانباری ترسناکن لەم سەردەمە، چی بوو وای کرد تۆ یەکەم کەس بیت لە کتێبەکەتدا ئەم بەراوردە بکەی و کەسێکی دیکە پێش تۆ بەراوردێکی وای نەکردووە ؟

پرۆفیسۆر لە وڵامدا دەڵێ : لە ڕاستیدا چۆن یەکەم کەس بووم ئەمەم دۆزیوەتەوە، لەلای رووسەکان شتێکی گرانە کە چۆن ئەڵمانیەك هەنگاوی ناوەو لە دەرگای ئەم بابەتە دەدا. هەروا لەبارەی واقیعی سەدەی بیستەمدا گومان لە زانیاری مێژوونوسەکانی سۆڤیەتەوە دەکا و لە کۆتایی چاوپێکەوتنەکەدا هەندێ باسی ژیانی خۆی دەکاو دەڵێ: من بەشداریم کردووە لە سەرکردایەتی جەنگی دەروونی و بەشی ئۆروپا لە ئێزگەی (بی بی سی)م دامەزراند و منیش یەکەمین کەس بووم کە لەم بەشەدا کارم کرد.

_رۆژنامەنووس :- چۆن ئەم بابەتەتان هەڵبژارد؟

پرۆفیسۆر:- یەکێك لە خاوەن (دەزگاکانی بڵاوکردن) تکای لێکردم کتێبێك لە بارەی هیتلەرەوە بنووسم. ئەوە تێکڕای مەسەلەکەیە .

لێرەدا گەلێ زانای بۆرژوازی دیکە هەن دەیانەوێ بەگەلێ هۆکارەوە پاکانەی جیاجیا بۆ ڕژێمی بۆرژوازی سەرمایە بهێننەوەو ڕاگەیاندنەکانیان بە درۆ و لەسەر بنچینەی نەژاد پەرەستی و کۆنەپەرەستی دژ بە سۆڤێت دامەزراندووە.

بۆ نموونە (لویس ب. بۆخنەر) دەڵێ: ئێمە لەسەر ئەوە ڕێککەوتووین کە ناتوانرێ پەیدابونی سۆسیالیزمی نەتەوەیی بە سەرمایەدارییەوە ببەسترێتەوە یان دروستبوونی حیزبی نازی لەسەر ئەنجامی هێزی کاریگەرێتی گیانی هیتلەرەوە

هەروا دەڵێ:- پیشەسازی گەورە لە پەرەسەندنی نازیزم بەرپرسیارێتییەکی کەمتری لە ئەستۆیە لە تێکڕای چینە کۆمەڵایەتیەکانی دیکە...هەروا بۆخنەر لە شوێنێکی دیکەشدا دەڵێ: (دەبێ پشتگیریکردنی دارایی پیشەسازکارەکان بۆ هیتلەر بە کلیەلی دەرگای دەسەڵاتدارێتیەکە دائەبنرێ)،

نازییەکان تەنیا بە ڕێگای سەرکەوتنیان لە هەڵبژاردن، هاتنە سەر دەسەڵات، هەر بە هەمان شێوە(هانز ئیکهارد کتابین) دەیەوێ ئەوە دەربخا کە پارە(هیتلەر)ی دروست نەکردووە و نەیکردۆتە هێزێکی گەور، بەڵکو چینی بورژوای بچوك و چینەکانی ناوڕاست و ملیونان بێکار کردویانە بە هیتلەر.

گوستاف شویلەر کە یەکێکە لە نوێنەری ئەو پیشەسازکارانەی لە- تاوانبارکراوەکانی دادگای نورنبێرگ)ە نکوڵی کرد لەوەی کە هیچ رۆڵێکیان نەبینیوە لە دەسەڵات گرتنە دەستی هیتلەر. تێروانینە ئابووری و سیاسیەکانی هیتلەر لە سەرچاوە سەرمایەداری و فاشیزم و کۆمونیستیەکانەوە وەرگرتوە، بەڵام (هەنری ئاشی) و(تویر نر ڤیرون)وایدەبینن: مەبەست لە پشتگیریکردنی دارایی نازیزم بۆ هێنانە سەرحکومی نەبووە.

ئاماژە بۆ حاڵەتی تیسین وە کیردۆف(نوێنەری پیشەسازکارەکان)دەکەن کەوا زۆربەی جار سمپاتیان لەگەڵ نازیەکان هەبوو وهەروا کەسانی وەك(کییلر)و(کرابسەر)بانگەشەی ئەویان کرد کە: نازی هۆشمەند و نازی مامناوەند هەنە بۆ بەهێزکردنی شوێن پێی ئەوانەو و لاوازکردنی لایەنە رادیکالیەکەی لە بوارە ئابووری و کۆمەڵایەتیەکەی.

یەکێك وەك(کارڵ فرۆرین) وای بۆ دەچێ کە : هەردوو ڕژێمی تۆتالیتاری (فاشیزم و کۆمۆنیزم)لە بنچینەدا لەیەك دەچن. هەروەکو (فرنەر) یش دەڵێ : پیشەسازکارەکان موعارەزەیەکی مەبدەئیانەیان نیە بەرانبەر هیتلەر .. ئەو مامەڵە بەهێزە کە کارگەی(دروستکردنی ڕەنگ)دەیکرد، نموونەی هەموو پیشەسازکارانی ئەڵمانیا نیە، بەڵام (هالکاردن) دەڵێ : لە هەموو حاڵێکدا مۆنۆپۆلە بورژواکان بزوتنەوەی(ns) یان دانەمەزراندوە.

ئەمە ئەگەر هاتوو بە هەموو توانایەکەوە لەلایەن بەشێکی پیشەسازکارەکانیشەوە پشتگیری بە بزووتنەوەی سۆسیالیزمی نەتەوەیی کرابێ .

ئا بەم جۆرە بۆمان ڕووندەبێتەوە کە جیهانبینە تۆتالیتاریەکان هاوبەشێکی ناکۆك کۆیان دەکاتەوەو ئەویش دوژمنکارییەکانیانە لە بەرانبەر کۆمۆنیزم و دەسەڵاتدارێتی پرۆلیتاری دژ بە ئیمپریالیزم و

فاشیزم لە یەكێتی سۆڤیەت. ئەم پشتخانە فیكریانە پاڵنەری سەرەكین لە لێكۆڵینەوە ڕوو زەردەكانیان و پاكانەكردنە بۆ بۆرژوا و پەیوەندیە ئابووری و فیكری و كۆمەڵایەتی و سایكولۆژیەكانیان .. بەو ئیعتبارەی فاشیزم لە ئەڵمانیا بەرهەمی سیاسەتی سەرمایەداری دارایی مۆنۆپۆڵە، تێوری تۆتالیتاری تیئوری ئیمپریالیستی بە ناوی(لێكۆڵینەوەی زانستی) و(تێڕوانینی راقیعیانە بۆ مێژوو).

لەگەڵ ئەوەی(ئێرنست نوڵتە) زانیارییەكی زۆری هەیە سەبارەت بە فاشیزم، بەڵام وەك جیهانبینێكی ئیمپریال لیبراڵە و وا دەزانێ كە سۆسیال دیموكرات(سۆسیال فاشیزم) لە ساڵی **1924** دا لەلایەن ستالینەوە خرایەروو)، بەڵام لە ڕاستیدا هەر یەكێك لە تۆلیاتی و زینۆفیف و كلارا زیتكین ئەم تێورەیان لە كۆبونەوەكانی ئیئتەرناسیونالیزمی كۆمۆنیستی لە ساڵی **1922-1923** دا خستۆتە ڕوو و لە لایەن كۆمینتێرن و حیزبی شیوعی ئەڵمانییەوە كراوە (سەیری بیروڕایەكانی فرایمۆت بكەن لە كتێبی شیكردنەوەو خەبات لە دژی فاشیزم)چاپكراوە، لاپەڕە 23).

فرایمۆت لە وتارەكەیدا دەڵێ: سۆسیال دیموكرات ئەوانەن كە بە قسە دژی فاشیزم تێدەكۆشن. ئەوانە وەزیرو سەرۆكی پۆلیس و كاربەدەستەكانی سۆسیال دیموكراتەكانن كە ڕێگە بە فاشییەكان دا خۆپیشاندان بكەن و ڕێگەیان لە خۆپیشاندانی شوعییەكان دژ بە فاشیستەكان گرت.

ناوێك وەك سیفریك- ئیبەرت ریشتە هۆپەرزینك وەك هەموو سۆسیال دیموكراتەكان، دیكتاتۆریەتی سەرمایەداری دەپارێزن و تیپی پۆلیس و سوپا بە ژمارەو كۆمەڵی گەورە تەرخان دەكەن بۆ ملكەچ كردن و لە خوێن خلتانكردنی كرێكارە كۆمونیستەكان لە خۆپیشاندانەكانیان دژ بە فاشیزم، بۆ ئەوەی پارێزگاری لە فاشییەكان بكەن و خۆپیشاندانیان لەگەڵدا سازەدا). لەم بارەیەوە دەتوانرێت چاوێك بە بیروڕایەكانی (كارلاندیز)ی ئیتالیا لە (پلینۆمی دەیەم، بەڵگەنامەكانی ئومەمیەت) بخشێنین. هەروەها ڕاینهارد كوینیك باسی ڕۆڵی ڕاستی سۆسیال دیموكراتەكان دەكا كە لەگەڵ ئەفسەرە پادشاییەكان یەكیان گرت و بزووتنەوەی شۆڕشگێریان لە ئەڵمانیا لە دەریای خوێندا نوقم كرد (ئەمە نموونەیەكی ساكارە بۆ خۆ بەهەڵە بردنی ماندیل)و هەروەها (ریشارد لوفیتال) دەڵێ: دەبێ بەشێوە ئەڵمانیە توندڕەوەكەی لە فاشیزم بگەین كە ئەویش گوزارشتكردنە لە یاخی بوونێكی بێهودە دژی ئەوروپا .

سەرۆك وەزیرانی ئیتاڵیا (فرانسیسكۆ نیتی) لەو كتێبەی كەلە ساڵی **1926**دا بۆ ئەڵمانی وەرگێردراوە بە ناوی(بەلشەفیزم --- فاشیزم --- دیموكراسی)، دەڵێ :- فاشیزم و بەلشەفیزم لەسەر بنچینە مەبدەئیەكان لەگەڵ یەكدا ناكۆك نین ... هەردووكیان نكوڵی لە هەمان مەبدەئ و سیستەمی ئازادی دەكەن یان هەردووكیان دژی سەرەتاكانی ساڵی (1789)ن هەروەك مۆسۆلینی وتی (دژی مەبدەئەكانی دەستوری ئەمریكی ساڵی (1787) م و دژی یاسا ئینگلیزیەكانم). ئەمەش مانای ئەوەیە كە نكوڵیان لە هەموو بنچینە شارستانییە هاوچەرخەكان كردووە و بانگەشیان بۆ گەڕانەوە بەرەو رەوشتی پاشایەتی رەها دەكرد و وا لەشەڕ تێگەیشتون كە مەشقێكی بەدیهی (ئاساییە) بۆ نەتەوەكەیان

گۆڤاری**der spiegal**، ژ 1991/52، لاپەڕە 20)، وتارێكی (ئیبەر هاردیكل)ی پرۆفیسۆری مێژووی هاوچەرخ لە زانكۆی شتۆتگارد، بڵاوكردەوە كە تێیدا دوژمنكاری خۆی بەرانبەر كۆمۆنیزم دەردەخا و

چ وەك تیۆور چ وەك كردەوە دەریدەبڕێ و دەڵێ : هەر لەگەل شۆڕشی (لینین)دا، كۆمۆنیزم بوو بە دیكتاتۆری. پاشان دیتە سەر كتێبی (سەرمایە)و لەبارەیەوە دەڵێ: ئەم كتێبە هەڵەیە. ئەم زانایە بەم شێوەیە بەراورد لە نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوای ئەڵمانیا دەكا: هیتلەر كە هاتەسەر حوكم خۆی لەناو ئەڵمانیا بوو، بەڵام ئولبریشت (یەكەم سەرەك كۆماری ئەڵمانیای دیموكرات) لە مۆسكۆوە ڕەوانە كرا. هەروەها هیتلەر لەلایەن جەماوەرێكی بەرفراوانی وڵات پشتگیری لێكرا، لە كاتێكدا ئولبریشت پشتی بە چەكی داگیركەری بێگانە بەست و لە ساڵی 1953 كرێكاران لە دژی دەسەڵاتەكەی سەنگەریان لێگرت، بەڵام شتێكی وا دژی هیتلەر ڕووی نەدا - لێرەدا جەنابی پرۆفیسۆر بەیەك سەرە قەڵەم هەر هەموو خەباتی هەژارانی ئەڵمانیا دژ بە فاشیزم ڕەش دەكاتەوە- میللەت ئەوەندە لە ئولبریشت دووركەوتەوە، وای لێكرد شورەیەك دروست بكات(مەبەستی شورەی بەرلینە) بەڵام لەلایەن هیتلەرەوە شتێكی وا نەكرا، چونكە میللەت لە پشتیەوە بوون و فرمانەكانی جێبەجێ دەكرد. لە كۆتاییدا لە كاتی ڕووخان (مەبەستی ڕژێمی هیتلەرە) زۆر خەڵك لەبارەی هەرەسەوە دەدوان كە مەبەستی زۆریان هەرەسی ئارەزوو هیوایەكانیان بوو. لە بارەی پەیوەندی ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات لەگەڵ یەكێتی سۆڤیەت لە نێوان ساڵانی (1924-1953) دا دەڵێ : لەگەڵ مردنی زۆردار- مەبەستی ستالینە- لە ساڵی 1952، شێوە ڕژێمە خوێناویەكەی لە ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات كۆتایی پێهات، بەڵام وەك ڕاستیەك هەر دەمێنێتەوە، لەبەر ئەوەی ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات لە هیچ كاتێكدا لە سییەكان و چلەكاندا وەك یەكێتی سۆڤیەت نامرۆڤانە نەبووە یان پڕ بە پێستی ماناكە، ستالینی نەبووە.

هەر لەهەمان ژمارەی گۆڤاردا وتارێك بەناوی: (تاوان بەبێ گوناە نیە) لا 35-38 و لەلایەن (زاشا ئەندرسون) نووسراوەو بە پێی هەمان ڕێرەو، زاشا دەیەوێ پاكانە بۆ فاشیزم بكا. بۆ نموونە لەبارەی ئەڵمانیای ڕۆژئاواوە دەڵێ : تەنیا بەشێك لە ئەڵمانیا - زۆر فاشیزمە - ئینجا دێتە سەر باسی مانەوەی زۆر لە نازیەكان لە پێگە هەستیارەكانی حكومەتی دوای ڕووخانی هیتلەر لەلایەن سوپای سۆڤیەتەوە، بۆ نموونە: (هانز كلوبكە) كە یەكێكە لەو سەركردانە كە لەسەردەمی هیتلەردا یاسای (نەژاد بەستی)ی داناوە و ئەم پیاوە بوو بە سكرتێری حكومەتی (ئەدەناوەر)و (ئوبەلەند لید شیودۆری)ی كۆنە نازی وەك وەزیری پەنابەران كاری كرد- لێرەدا مەبەست لە پەنابەران (پۆلۆنی و سۆڤیەتە دەركراوەكان)ە كە زۆربەیان لە نازیەكانن و تا ئیستا ڕۆڵێكی ترسناك لە ئەڵمانیا دەگێرن و داوا دەكەن ناوچە ئەڵمانیەكانی پۆڵەندا و یەكێتی سۆڤیەت بۆ ئەڵمانیا بگەرێنریتەوە .

لە كۆتایی وتارەكە دا لە لاپەڕە (37)دا نووسەر باسی هاوسانی سۆسیالیزمی نەتەوەیی لەگەڵ كۆمۆنیزم دەكا و دەڵێ : ئەمانە دوو دیاردەن بۆ گومڕاكردنی مرۆڤ، هەروەك تیوری تۆتالیتالیزم باسی لێدەكا .

هەروەها نووسەر باسی ڕاو بۆچوونەكانی ئارنست نولتە دەكا لە بارەی ئەوەوە كە كردار(ئاسیایی) هیتلەرو نازییەكان لەسەرەنجامی ئەوەوە هاتبێ كە خۆیان وەك قوربانیەكی ڕاستەقینەی كرداری ئاسیایی بەلشەفی دانابێ. نولتە پرسیار دەكا و دەڵێ : ئایا سیبیل كولاك لە ئاوسشفیتس كۆنترە؟

ئەوەی شایانی سەرەنجدانە ئەوەیە کە تیۆری تۆتالیتاریزم بوو بە تیۆری فەرمی ئیمپریالیستی ئەڵمانیا و لە 5\ئەیلول\1962، لە کۆنفرانسی وەزارەتی رۆشنبیری ئەڵمانیا، بڕیاردرا کە تیئۆری تۆتالیتاری لە قۆناغە جیاجیاکانی خوێندن، بگوترێتەوە و ئەمەش تاوەکو ئەمڕۆ بەردەوامە.

تیئۆری(سەرۆك سەرچاوەی فاشییەتە)

ئەم تیئۆرە بە شێوەیەکی تایبەت لەلایەن پیاوانی کلاسیکی مێژووی ئەڵمانیاوە گەشەپێدرا و پڕوپاکەندەی بۆ دەکرێ و بە هیچ جۆرێك لە سنوری ئەڵمانیادا نەمایەوە، بەڵکو خۆی لە خۆیدا پارێزگاری لە هەندێ کاریگەری دیاریکراو کرد لە ڕوانگەی هەندێ نووسراو و بڵاوکراوە لەسەر ژیانی هیتلەرو شێوازی ئەم لێکدانەوەش بە چڕی پشت بە ڕۆڵی سەرکردە فاشیەکان دەبەستێ و شێوازی ژیان و تایبەتمەندی و تێڕوانینیان بۆ جیهان و مامەڵەکردنیان لەگەڵیداو بانگهێشتی ئەوە دەکەن کە زانستی مێژووی ئێستامان، مێژووی تاکە کەس و کەسایەتیە ئەفسانەیی و مێژوویی ئەو پیاوە مەزنانەیە کە مێژوو دروست دەکەن .

هەروەها (کۆلۆمان)دەڵێ کە(هیتلەر پیاوێکی بەهێزو قارەمانەو دیاردەیەکی مرۆڤایەتی زۆر ترسناکە لە سەردەمی ئێستاماندا). ك تبلنباغ لە کتێبەکەی(پێداویستی ئەڵمانیا وەك "گوناە"ی چارەنووس) کە لە ساڵی 1974 لە شتوتگارد بڵاوکراوەتەوە، لە لاپەڕە (12) دا دەڵێ: هیتلەر پیاوێکی غەیبیە و ڕوو گرژو سەر شێتە. (پیتەر هوفمان)یش لەبارەی(هیتلەر)ەوە دەڵێ :- هاندەرێکی غەیبیە. (ماینکە)ش وای دەبینێ : لە گەوهەرو کاریگەری هیتلەردا شتێکی کەم وێنە دەبینرێ کە بە خەیاڵدا نایەت. (دویر لاند)یش دەڵێ :- لە مێژوودا "مێژووی سۆسیالیزمی نەتەوەیی لە روانگەی پیاوێك و سیاسەتەکەیەوە (کە مەبەست سیاسەتی ئەڵمانە) دیاریدەکرێ و ئەم پیاوەش بووە هۆی کارەساتێکی گەورە .

هەروەها (ئەکسیل کوین) دەڵێ : کەسایەتی هیتلەر تا ئیستاش لە ناوەندی لێکۆلینەوە تایبەتیەکانی مێژووی سۆسیالیزمی نەتەوەییەوە راوەستاوە؛ (فابری)بەم شێوەیە باسی فاشیزممان بۆ ئەکا :- پیاویك لە تاریکیەوە بەدیاردەکەوێ وخۆی لە لووتکەی ڕاپەڕینێکی بێ وێنەدا دەبینێتەوە و ئەم ئیمپراتۆریەتە دەکات بە بەهێزترین دەوڵەتی کیشوەرەکە و بەهۆی هێرشە خێراییەکانی بەشی هەرە گەورەی ئەوروپا دەخاتە ژێر ڕکێفی خۆیەوە .

تیئۆری(تایبەتمەندی نەتەوەیی سەرچاوەی فاشیزمە)

کارل دیتریش براخە(پۆلیتەلۆگ لە زانکۆی بۆن) و جۆرج لۆکاش(فەیلەسوفی مارکسی هەنگاری)، دوو جیهانیینی ئەم تێورەن بە شێوەیەکی تایبەتی:- فاشیستەکان تەنها لە ژمارەیەکی کەمی وڵاتاندا دەسەڵاتیان بەدەستەوە گرت. ئەو جیاوازیانەی کە بەڕادەی جیاجیا لە نێوان ڕژێم فاشیەکاندا هەیە کەم نین : هەموویان وایان کردووە کە هەندێ لە زانایان بگەنە ئەو سەرەنجامە کەوا بزووتنەوەو سیستەمە

فاشیستەکان لە مەرجە نەتەوایەتیە تایبەتیەکانی ئەم وڵاتانە سەرچاوەیان گرتوەو زاراوەی فاشیزم شتێکی بێ هۆدەیە. . . چونکە تایبەتمەندێتی ناسیۆنالیستی کە پێش ئەم زاراوە هەر باو بووە و گەوهەری راستەقینەی بزووتنەوەو رژێمەکانی دیاریکردوە.

براخە بەم شێوەیە توێژینەوەکانی بەدەستەوە دەدا و دەڵێ :- سۆسیالیستی نەتەوەیی شێوەیەکی تایبەت نیە بە فاشیزم، بەڵکو لە گەشەسەندنی تایبەتمەندی ئەڵمانیاوە هاتووە و سەرەنجامی دیاردە تایبەتەکانی مێژووی ئەڵمانیایە و دەڵێ: (فاشیزم وەك بزوتنەوەیەکی نەتەوەیی توندڕەو لیژنەیەکی باننەتەوایەتی نەبووە. بەم هۆیە دەبێ تەنها لە شێوەی جیا جیای توخمە مێژوویی و – سیاسیەکانی لە دیاردە تایبەتیە نەتەوەییکەی دیاری بکرێ.

لە راستیدا پێویستە لەسەر مێژوونووسەکان بپرسن بۆچی فاشیەکان بە پێچەوانەی دەوڵەتەکانی دی توانیان لە ئەڵمانیا بنکەیەکی جەماوەری نەتەوەیی بۆ خۆیان ڕێکبخەن ؟ لەبەر چی هەربەهاتنە سەر حوکم نەوەستانەوە بەڵکو رژێمێکی دڕندانە و پرۆژەی قڕکردنیان داڕشت کە هیچ رژێمێکی فاشستی دیکە وانەبووە .

لەدوای ساڵی 1945 گەلێ کەڕەت ڕۆژنامەگەری ئەمریکی بەرپرسیاری ڕووداوەکانی خستۆتە ئەستۆی (سرووشتی نەتەوەیی ئەڵمان بە تایبەتیش (گەوهەری ئەڵمانیا) هەروەها زۆر توێژینەوەی زانستی جیاجیا هەبوو هەوڵیاندا پاڵپشتی ئەم بیرو ڕایەی خوارەوە بکەن کە دەڵێ :- سرووشتی نەتەوایەتی ئەڵمانی هەر لە زێدیەوە شەڕانی و ترسناك و خوێناوی و دوژمنی شارستانیەت بووە(لۆکاش) لە کتێبی (وێرانکردنی عەقڵ)دا زۆر لە مێژووی پەرەسەندنی فیکری لە ئەڵمانیا وورد بۆتەوە و هێزە کۆنەپەرەست و ئایدۆلۆژیە نا عەقلانیەکانی بەکاردانەوەی دەسەڵاتداران دانا لە دژی شۆڕشی فەرەنسی و ڕێبازە دیموکراتیەکان و لەدواییشدا دژی بزووتنەوە کرێکاری.

لە کاتێکدا ئەمەیان بەشێوەیەکی گشتی تایبەتمەندی ئەوروپایانەی هەبوو و لە هەمان کاتدا دووپاتی ئەوەی کردەوە کە ئەم ئایدیۆلۆژیە کاریگەری زۆر تایبەتی بەسەر ئەڵمانیا هەبوو و هۆیەکانی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی ئەڵمانیا بە شێوەیەکی زۆر درەنگ گەیشتە پەرەسەندنی بۆرژوازی هاوچەرخ. هەروەها گەلە ئۆروپیە گەورەکان، دەوڵەتی نەتەوەیی خۆیان بەیەکخستنی ناوچە فیودالیەکان دروستکرد. بەڵام ئەمە لە ئەڵمانیا ڕووی نەدا(لەسەردەمێکی زۆر درەنگ نەبێ).

لۆکاش هۆی ئەم شێوە پێشکەوتنە تایبەتیەی ئەڵمانیا بە تێکشکانی هێزە پێشکەوتووخوازەکان لە شەڕی ساڵانی 1525 و 1528 ی جوتیاران و لە ئەنجامی شەڕی سی ساڵەی 1618 _ 1648 لەقەڵەم دا.

تێکشکانی جوتیاران پەرەسەندنێکی ئابوری و رۆشنبیری گەورەی لە سەدەی شازدەهەم و هەڤدەهەم دا هێنایە ئارا و لەو کاتەشدا بۆرژوازی بە تواناو سەربەخۆ لە ئارادا نەبوو .

لەناوراستی سەدەی هەژدەهەم دا ئابوری ئەڵمانی بوژایەوە، هاوشانی ئەمەش، باری رۆشنبیری و ئابوری چینی بۆرژوازی هاتە مەیدان، لەو سەردەمەدا ئەم چینە، هێزێکی نەبوو بۆ وەدیهێنانی نەتەوایەتی خۆی و هێزی(ناپلیۆن)یش ئەوە نەبوو بتوانێ هەموو ئەڵمانیا داگیر بکا .

دەسەڵاتی ناپلیۆن لەلایەن زۆربەی چینەکانی گەل وەکو دەسەڵاتێکی نامۆ و چەوسێنەر لەقەڵەم دەدرا لەبەرئەوەی بزوتنەوەیەکی نەتەوەیی لە دژی بەرپابوو و بە بزوتنەوەی رزگاریخواز لەناوبرا.

لەناو ئەو هەلومەرجانەدا، دەرەبەگ و چینی بۆرژوازی بەهێز توانایان جەماوەر بەوە بخافڵێنن کە (پێویستی بە ئازادی و یەکێتی نەتەوەیی هەیە)، ئاگایان لە باری ناوەوە نەبوو و دژی دوژمنەکانی دەرەوە ئاراستەیان بکەن لەسەر بنچینەیەکی نەتەوەیی توندڕەوانە کە لە سەدەی نۆزدەهەمدا بە شێوەیەکی راست و ئامانج پێکانە داگیرسا و بەهۆی ئەم بنەمایانە، فاشیەکان لە ئەڵمانیا بە شێوەیەکی زۆر خێرا و کاریگەریەکی بەهێز بەسەر جەماوەرەوە بەهۆی پڕوپاگەندەی شۆڤێنیانەی زۆر کە لە تێکڕای دەوڵەتانی دیکە زیاتربوو، توانیان سەربکەون.

ئەم حەماسەتە نەتەوەییە شۆڕشگێرو دادوەرە، گۆڕی بۆ سیاسەتێکی کۆنەپەرست و شۆڤێنیانە و کاری بۆ موڵکدارە وا بەستەیە (ئەشراف و خانەدان)و بۆرژوا گەورەکان ئاسانکرد کە لە بارەی سیاسەتی ناوخۆوە، جەماوەری خەڵەفاند و لە لایەکی دیکەوە گرنگترین هاوپەیمان لە شۆڕشی دیموکراتی دزرا. لێرەدا یەکێتی نەتەوەیی بەهۆی جەماوەری گەلەوە نەهاتە دی، بەڵکو بەهۆی هێزە پروسیە کۆنەپەرستە سەربازیەکانەوە لە ساڵانی 1866 _1871 هاتەدی، بەوەش ئایدۆلۆژی تۆقێنەرانەی نەتەوەیی بەهێزکرا.

ئینجا لۆکاش باسی چەند گرێیەك دەکا: یەکەم ناڕەزایی گشتی نەتەوەیی دژی پەیمانی (ڤێرسای)، سیاسەتی هەڵپەرستانەی سۆسیال دیموکرات و لاوازی شیوعیەکان ڕێگای نەدا شۆڕشێکی رادیکالیانە بەرپا بکرێ وەك ئەوەی لە رووسیا بەرپاکرا. تا گەل لەژێر باری مل کەچی سەردەمی کۆن و ئەنجامەکانی شەڕو تێکشکانی شۆڕشی چینە مام ناوەندیەکانی ساڵی 1918و بێ هیوایی جەماوەر لە ئەنجامە کۆمەڵایەتیەکانی ئەم شۆڕشە رزگار بکرێ .

ئەم پەرەسەندنە تایبەتیە بووە هۆی ئەوەی فاشیزم دەسەڵات بەدەستەوە بگرێ .

تیۆری(فاشیزم وەك بزووتنەوەی چینی ناوەند)

بنکەی کۆمەڵایەتی بزووتنەوە فاشیەکان

ئەم لێکۆڵینەوەیە دوولایەنە لە دوو بەش پێکدێت

- **تیئورە کۆمەڵایەتیەکان**
- **تیۆرە دەرونیەکان**

1. تیۆرە کۆمەڵایەتیەکان -:

(تیودۆر کایگە)ی توێژەری کۆمەڵایەتی لە کتێبەکەی(چینە کۆمەڵایەتیەکانی گەلی ئەڵمانی)دا دەڵێ : بەر لە هەموو شتێك ئەوانەی پشتگیری حزبە ناوەندە میانڕەوەکان و راستڕەوە میانڕەوەکانیان کرد بەر لە قەیرانە ئابووریە گەورەکەی چینەکانی ناوەڕاست کە بە هیچ جۆرێك بەشداری هەڵبژاردنیان نەکرد.
لەبەر ئەوە دەنگی ئەم حیزبانە لە هەڵبژاردنی (رایخ) لە ساڵی 1928 تاساڵی 1932 بەڕێژەی (7 و 38 تا 6 و 9)ی سەرجەمی دەنگەکان کەم بووەوە . لە کۆی(9 تا 11) ملیۆن بۆ (5 تا 3) ملیۆن دەنگدەر. بەهۆی بوونی هەلومەرجی ئاینی و نەتەوەیی ناوەندەکانی حیزبی کاسۆلیك و حیزبی گەل لە بایرن توانیان لە هەلبژاردن دا پاریزگاری دەنگەکانیان بکەن بە گوێرەی بۆچوونی) (Geerhard) گیرهارد ریتە) جەماوەر لە کۆمەڵگای پیشەسازی هاوچەرخ(جەماوەری بەرفراوانی شاری ناوەندە پیشەسازیەکان) بەرەو هیتلەر چوون. لێرەدا (روبکە فایس) دەڵێ : (لە راستیدا سۆسیالیزمی نەتەوەیی بە قوڵی لەناو چینی پرۆلیتاریا دا ڕەگی داکوتا) تاوەکو یوسف شێرا ویسیش وای دەبینی کە: شانبەشانی چینەکانی ناوەڕاست زۆریان پێکهێنەری پرۆلیتاری بەهێزیش لەم مەسەلەیەدا هەبوو . هەروەها (ف . هاکمان) نوسیویەتی : ئەوانە هەر هەمان جەماوەر بوون کە پێشتر لە ریزی حیزبە مارکسیەکان دا بوون.

هەر لەم پەیوەندەدا زانای ئەمریکی (س.م لیبسیت) ڕایگەیاند کە (فاشیزم توندڕەوی چینی ناوەڕاستە)

هەر یەکێك لە (کایکە) و (لیبسیت) و ئەوانە لەدوای ئەواندا هاتوون لایەنگری تێئوری چینەکانی ناوەڕاستن و هەوڵیانداوە روون بکەنەوە کە بۆچی زۆربەی بەشداربووانی هەڵبژاردن وەك ئەندامی حیزبە فاشیەکان لە چینەکانی ناوەڕاستن و مەترسیەکی گەورە لە چەپ دەکرا کە دەسەڵاتی سۆسیالیزم پسەپێنێ و لەلایەن راستەوە ترسی ئەوەیان لێ نیشتبوو کە رێکخستنی ئابووری گەورە پسەپێنن- قووڵبوونەوەی قەیرانی ئابووری بۆ موڵکدارێتی چینی ناوەڕاست ئامادەکردنێکی دەروونی بوو بۆ توندڕەوی بۆرژوای بچوك .

لیبسیت لە بەرنامەی حیزبی نیشتیمانی ناوچەی شلیشفیك هۆلشتاین - ناوچەیەکە لە باکووری ئەڵمانیا- وەرگرتووە، دەڵێ: (ئەوانەی کە لە حیزبی سۆسیالیزمی نەتەوەیی وەرگیران)، بەشێوەیەکی زۆر ورد گوزارشتی لەم سروشتە کردوە: (دەبێ لایەنگری لە پێشەوەران بکەن دژ بە سەرمایەداران چونکە هەڕەشە لە فابریکەکانیان دەکەن)لە لایەکی دیکەشدا، لە دژی سۆسیال خوازەکان کە هەوڵدەدەن بیانکەن بە پرۆلیتار هەروەك لەهەمان کاتدا دەبێ لە ترسی سۆسیالیزم، پاریزگاری لە بازرگانی تاك بکەن).
حزبی ناسیۆنال سۆسیالیستی ئەم بیرۆکەیە بەم شێوەیە بەرزکردۆتەوە: دژی سەرمایەدارو مارکسییەت .

(لیبسیت) دووپاتی دەکاتەوە کە پیاوە خاوەن کارە بچووکەکان زۆر ترسیان لە رێبازی گەلەکۆمەکی و دەست بەسەرا گرتنی قەیرانی ئابووری و جەنگ هەیە - ئاماژە بۆ زۆر بوونی ڕێژەی خزمەتگوزاران دەکا کە بە ڕێژەی 11.3% لەساڵی 1873 تا 21.6% لە ساڵی 1914 زیاد کردوە ئەمەش بەهۆی دەست بەسەراگرتنی سەرمایەدارو زۆری پێداویستی کارگەکان بە فەرمانبەرو خزمەتگوزار بووە بۆ بەڕێوەبردن و دابەشکردن و رێکخستن. . . هتد بێگومان ئەم پێداویستیە دام و دەزگای داپڵۆسینی

گرتەوە وەك پۆلیس و سوپا زۆربەی ئەمانەش لە چینە بچووکەکانەوە هاتن و لەباری ئابووریەوە بێلایەن بوون و هیوایان بە سیاسەتی سۆسیال دیموکرات و سەندیکاکان نەمابوو ئەمەش بە شێوەیەکی روون لە کۆماری فایمار بەدیارکەوت. بۆیە تێکڕای ئەمانە هانیدان بۆ ئەوەی بەرەو ڕاست، واتە بەرەو فاشیزم بڕۆن . . . هتد.

تەنیا بۆ تێبینی: ئەم بیرو باوەڕانە لەبارەی ئەم بنکە جەماوەریە بەرفراوانەی فاشیزم لەگەڵ بیرو باوەڕو تێئورەکانی (فاشیزمی زادەی سەرکردە)یە بەراورد بکەن .

2. تێئورە دەروونیەکان-:

(رایش) لە(لێتوێژینەوە لە بارەی ڕاستی مێژووی پێکهاتنی سروشتی مرۆڤ لەیەکێ لە چەرخەکان و پێکهاتنی ئایدۆلۆژی کۆمەڵگا – سەرچاوە(سایکۆلۆژیەتی جەماوەر - لا 42) کە باسی رۆڵی ئایدۆلۆژی و هەڵوێستی سۆزانەی ئەم جەماوەرە وەك راستییەکی مێژوویی و کاردانەوەی ئایدۆلۆژیا دەکا بەسەر بنکەی ئابوری(هەمان سەرچاوە لا 37) و کاریگەرێتی سایکۆلۆژی پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنان بەسەر تاکەکان دەکا .

ئەمەش مانای ئەوەیە کە درووستبوونی ئایدۆلۆژی لە مێشکی مرۆڤ، واتە تەرکیبی ئابووری کۆمەڵ و بونیادی سەرخانی ئایدۆلۆژی و بەم رێگەیە، تێگەیشتن لە هۆکانی و لە تێگەیشتنی مادیانەی مێژوو بە شێوەیەکی گشتی. هەروەها هەڵدەستێ بە لێکۆڵینەوە لە بارەی ئەو فەرمانبەرانە کە لەسەرەوە سەرۆکایەتیان دەکرێ، بەڵام وەك نوێنەری دەسەڵات لەبەرانبەر ئەوانەی وەك پلەوپایە لە ژێریانەوەن. چونکە تایبەتمەندی هەڵسوکەوتیان لەگەڵ دەسەڵاتداری دەوڵەت بەرانبەر کەسانی خاوەن پلەی خوارتر، بە تەواوی پیادە دەبێ. هەرچەندە بواری ئابووریشیان خراپ بێ هەر بۆ سەروی خۆیان دەڕوانن و هەروەها بە شێوەیەکی تایبەتی باسی ڕۆڵی باوکان و خێزانە ئیستبدادیەکان دەکا لە بواری پەروەردەیی و سیستمی ئیستبدادی ئەو باوکانە دەکا وەك نوێنەری (دەسەڵات) لەناو هەر خێزانێك؛ ڕۆڵی باوکان لە شێوەی بەرهەمهێنان و پەریوەندیان لەگەڵ سەرکارەکانیان لە ناو خێزانەکانیان بە تایبەتیش لەسەر کورەکانیان ڕەنگ دەداتەوە و دەڵێ: ئا بەم شێوەیە خێزان دەبێتە یەکەم کۆپی و کاکڵەیی بۆ هەموو شێوەکانی بیروباوەڕی کۆنەپەرستانە.

هەروەها ئاماژە بۆ ڕۆڵی ئاین و کلێساو چەوسانەوەی حەزەکان و بەشێوەیەکی تایبەتی پێداویستییە سێکسێکان دەکا و دەڵێ :- سەرکوتکردنی ئارەزووی سێکسی ڕۆڵی یەکلاکەرەوە دەبینێ و بە کۆمەکی ئاینەوە ئەنجامدەدرێ. ئا ئەمانە مەرجگەلی گرنگن لە پێکهاتنی خێزانە بۆرژواکان .

ئەمە بنچینەیەکی جەوهەریە لە دروستکردنی بونیەویانەی خەڵکە بۆرژوا بچووکەکان وئەم ترسە وا لە خەلك دەکا نێگەتیف بن و لە سیاسەت برەوێنەوە و هانیان دەدا بۆ گرتنەبەری ڕێگای دیکە وەك

جێگرێك بۆ بەدیهێنان و تێرکرنی ئارەزوەکانیان کە ڕەنگە بە شێوەیەکی سادیانە دەربېڕدرێ هەروەها ڕەنگە سەنجڕاکێشانی سێکسی یەك ڕەنگی جلوبەرگ و نمایشی سەربازی شتی دیکە بێ :

بەپێی ئەو بنچینانەی ئاماژەمان بۆ کرد، چینەکانی ناوەڕاست بەشێوەیەکی تایبەتی ئامادەکران بۆ ئەوەی بەدوای هێزێك بکەون سەرکردایەتیەکەی بە شێوەیەکی تەواو خودی و بابەتیانە دژی بەرژەوەندیەکانی جەماوەری کرێکاران بێت.

(ئەریك فرۆم) هەوڵدەدا هەر لە سەرەتای سەرمایەداریەوە لە پەرەسەندنی ئەم چینانە توێژینەوەکانی بکا وبەم ڕێگەوە دووپاتی پەرەسەندنی تایبەتی مێژووی ئەڵمانیا دەکا و لەو باوەڕەدایە کە هیتلەر توانیویەتی دەستکەوتێکی زۆر بەدەست بهێنێ، چونکە ئەو چ لە لایەنی کۆمەڵایەتیەوە و چ لە لایەنی ئیدۆلۆژییەوە، نوێنەری بێ وێنەی بۆرژوای بچوك بوو. ئەو نموونەی بەشێکی گەورەی بۆرژوای بچوکی ئەڵمانیا و وڵاتە ئەوروپیەکانی دیکە بوو .

لە ماوەی دوای جەنگ -مەبەستی جەنگی جیهانی یەکەم- پەرەسەندنێکی زۆر گەورەی بەدوای خۆیدا هێنا، چونکە تێکچوونی ئابووری چینە کۆنەکانی ناوەڕاست گەیشتە دوا پلەکانی، ئەوەش بە شێوەیەکی خێرا لەماوەی قەیرانی ساڵی 1923 ڕوویدا و ساڵانی 1924 تـــا 1928 بە ساڵانی باشبوونی باری ئابووری لە قەڵەم دراو هیوا و قازانجی نوێی بە چینەکانی ناوڕاست بەخشی، بەڵام ئەو قەیرانە کە لە ساڵی1929 ڕوویدا، هەمووی تێکداو پرۆلیتاریا تووشی گەورەترین کارەسات هاتن .

سەرەنجامی دۆڕاندنی شەڕو ڕووخانی پاشایەتی، هۆشمەندی شڵەقاو ڕژا. فرۆم سادیزم و ماسۆشیزم وسروشتی دەسەڵاتداری لەیەك تەرازو دادەنێ، چونکە ئەم دوو حاڵەتە بەسەریەکدا پیادەدەبن و دەڵێ :- هیتلەر توانی سەرکەوتن بەدەست بهێنێ، تەنیا لەبەر ئەوەی نوێنەری ئیدۆلۆژی و کۆمەڵایەتی بێ وێنەی بۆرژوای بچوك بوو .

قەدەر لە ڕووداوی جەنگەکان بەرپرسیارە لەبەر ئەوەی هەندێ کەس دەبنە دەسەڵاتدارو هەندێکیش حوکم بەسەرا دراو و هەر قەدەرە کە ئاوازی ژانەکانی قەت دەنگ دەرناکا. . . فرۆم باوەڕی وایە کە مەترسی فاشیزم قەت تەواو نابێ تا سەرمایەدار مابێ .

4. فاشیزم وەك دەسەڵاتێکی تۆتالیتاری:

لە بەشی یەکەمی ئەم لێکۆڵینەوەیەدا باسی ئەم تێئورەم کرد و لێرەدا تەنیا دەمەوێ بیروڕایەکانی (ڕاینهال کوینل) بە شێوەیەکی زۆر کورت بخەمە سەر مێژووی سەرەتای ئەم تێئورە کە ئەویش دەڵێ : بیروڕای سۆسیال دیموکرات و بە تایبەتی کتێبی (کارل کاوتسکی) لە بارەی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا - 1918-، کاریگەرییەکی تایبەتی بەسەر ئەم تێورەوە هەیە. لە ماوەی (کۆماری ڤایمار)و دوای ساڵانی 1933، سۆسیال دیموکراتەکان و لیبراڵ و پارێزکارەکانیش دوای بەزاندنی هێزەکانی فاشیزم لە ساڵی 1945 لە قۆناغی گوێزانەوە بۆ شەڕی ساردی ساڵانی (1947-1948)، هەموویان، کۆمۆنیزمیان بە

تاکە ترسێکی جەوهەری دادەنا. لە ساڵی 1917شدا هەمان شت لە دژی شۆڕشی رووسی ڕوویدا..ئەمەش لەبارەی بەراوردکردنی نێوان دیکتاتۆری و دیموکراتیەوە بوو .

5- فاشیزم وەك مۆدیرنیست:

بنچینەیەکی تێئوری گشتیە لە بارەی تێوری کۆمەڵگای پیشەسازیەوە (ف.ف روستون)و تیورەکەی وەك(جیگری گەشەسەندنی تێوری مارکسی) داناوە. خەسلەتە سەرەکیەکانی ئەم تێئورە، توێژینەوەیە لە ئاستە جیاجیاکانی پەرەسەندنی زانست و تەکنیك لەم کاتەشدا وەك بەرزترین قۆناغ لە هەندێ لەو وڵاتانە کە کۆمەڵگای پیشەسازی تێدا گەیشتۆتە قۆناغێکی پێشکەوتو. هەروەها شێوەی ڕێکخستنی کۆمەڵگاو پەیوەندی موڵکدارێتی لەم لێتۆژینەوەیەدا شتێکی جەوهەری نییە .

بەم شێوە دەری دەخەن کە سۆسیالیزم جێگری سەرمایەداری نییە، بەڵکو شێوەیەکی دواکەوتوەو بەرەو گەیشتن بە کۆمەڵگا پیشەسازی بەڕێگاوەیەو ئەم پرسیارەش دەخەنە ڕوو: چۆن دەکرێ پێناسەی فاشیزم بکرێ لە ڕوانگەی پەیوەندیەکانی لەگەڵ پەرەسەندنی پیشەسازی و کرداری نوێکردنەوە .

مێژوونووسی کۆمەڵایەتی ئەمریکی بارینکتون مور ئەم لێتۆژینەوەیە دەنووسێ و لەگەڵ چاوپێداخشاندنەوەیەکی تایبەتی بە ئەڵمانیا و ژاپۆن و ئیتاڵیا، ئەم جۆرە تایبەتمەندی و حەتمیەتانە بەدیاردەخا :

لە کاتی پەرەسەندن بە ڕێگای یەکەم و دوای زنجیرەیەك لە شۆڕشی بۆرژوازی بەستنەوەی سەرمایەداری بە دیموکراتی-هەروا ڕێگای دووەمیش هەر هەمان ڕێگای سەرمایەداری بوو. لێرەشدا هیچ تەوژمێکی شۆڕشگێری نەبوو و سەرەنجام بە گرتنەبەری سیاسەتی جۆراجۆی کۆنەپەرستانە، دەسەڵات درا بەدەست فاشییەت و بنچینەیی بەرنامەکەیان بریتی بوو لە(سەرکوتکردنی ناوخۆیی و گرتنەبەری سیاسەتی فراوانخوازی لە دەرەوە). ئەمەش هاوپەیمانێتی نێوان چینە سەرکردەکانی بازرگانی و پیشەسازی و چینە تەقلیدیەکانی بوو؛ هاوپەیمانێتیەك بوو لە دژی جووتیار و کرێکارە پیشەسازەکان راوەستا هەروەك راینهارد کونیل دەڵێ:- بەبێ هیچ گومانێك(مۆر)بەشێوەیەکی باوەڕپێکراو سەلماندی کە بەردەوام بوونی نەریت دەرەبەگی و چینەکانی سەرەوەو موڵکدارێتی لە هەندێ وڵاتدا وایکرد، زەمینە بۆ ئیدۆلۆژیەتی فاشیزم خۆش ببێ و بووە هۆی سەرکەوتنیشی .

بەڵام لەناو چینە دەسەڵاتدارەکان و بەشێوەیەکی سەرەکیش تەنیا دەرەبەگەکان نەهاتنە ناو ڕێکخستنی ڕژێمی فاشیەوە "واتە باڵی بڕیاردەر لە ناو پیشەسازی و سەرمایەی بانکی"بوو .

فاشیزم وەك دیکتاتۆرییەتی سەرمایەی دارایی :

کورت کوسفایلە لێتوێژەرێکی مارکسییە لەبارەی بابەتی فاشیزم و یەکێکە لە گەورە ئەکادیمیەکانی زانستی سیاسی لە ئەڵمانیای ڕۆژهەڵات- لە بارەی بۆچوونی زانستیانەی مارکسیزم لە ماهیەتی فاشیزم، دەڵێ: شێوەکانی پەیدابوونی فاشیزم بە شێوەیەکی سەرەکی گرنگ نیە بەڵکو سرووشتە چینایەتییەکەیم پێ گرنگە. بەڵام ئەمە نە ڕەچەڵەکی کۆمەڵایەتی ئەو سەرکردە فاشیانە دەردەخات، نە پێکهاتی کۆمەڵایەتی سەرکردەکانی و نە ئەوانەش کە پێوەوەی بەندن، هەروا پەیوەندیشی نە بە بەرنامە و ئەو درووشمانەوە هەیە کە پڕوپاگەندەی فاشی دەیەوێ بە هۆیەوە جەماوەر بۆ لای خۆی ڕابکێشێ. سرووشتی چینایەتی وەك هەر هێزێکی دیکەی سیاسی دیکە تەنیا بۆ خۆی لە سیاسەتەکەی دا دیاری دەکرێ. ئەمەش مانای ئەوەیە دەتوانرێ هەر(هەڵویستێکی فاشی) لە ڕوانگەی وەرگرتنی هەلوێستی بەرانبەر بە تێکۆشانی چینایەتی لەنێوان پرۆلیتاریاو بورژوا " لەنێوان جەماوەری گەل و سەرمایەداری دارایی"دا دیاری بکرێ.

کۆسفایلە لەسەر بناغەی تێئوری لینین لەبارەی ئیمپریالیزمەوە پێناسەی فاشیزم دەکا و دەڵێ: داوا و مەبەستی فاشیزم بەندە بە ئیمپریالیزم تا بەرەو کونەپەرستی و ڕاودونان بچێ. ئەمەش دەسەڵاتی ئیمپریالیزم لەسەردەمی سەرمایەی دارایی مۆنۆپولیە کە بۆ قۆناغی وەرگرتنی دەسەڵاتدارێتی دەگوێزرێتەوە، نەوەك بەرەو ئازادی. ئەم دەسەڵاتەش لەژێر هەر سیستەمێکی سیاسی جیاجیادا بێ هەر لەیەك دەچێ و بەدرێژایی ڕێگاکە هەر کونەپەرستەو لووتکەی پوکانەوەی ناکۆکیەکان دەنوینێ کە ئەمەش ئەنجامەکانی ئەم ڕێبازەیە.

مۆنۆپۆلەکان بەرەو ئەوە دەچن لەبوارە ئابووری و سیاسیەکاندا بەتەنیا دەست بەسەر دەسەڵاتدارێتی دابگرن.

دیمکراتی و پەرلەمانی بۆرژوازی توانایەکی دیاریکراو بەزەحمەتکێش و بورژوازی نامۆپۆل دەدەن بۆ بەرگریکردن لەخۆی دژی چەوسانەوەو بەتاڵان بردنی بێ ئەندازە بەهۆی سەرمایەی دارایی لەبەر ئەوە سەرمایەی داراییش هەوڵدەدا ئەم توانایە بەرێگای دامەزراندنی دەسەڵاتە سیاسیەکەی خۆی ـ وەك ـ تەوژمێکی سیاسی و شێوەی حوکمدان لەناو ببا .

فاشیزم وەك ڕەوتێکی سیاسی و شێوەیەکی دەسەڵاتدارێتی لەگەڵ ئیمپریالیزم لەیەك وەخت نەهاتە سەر شانۆی مێژوویی جیهانی، بەڵکو یەکەمین جار دوای شەری جیهانی یەکەم دەسەڵاتی گرتەدەست. ئیمپریالیزم لەبارێکی مێژوویی دیاریکراو بەرەو کۆنەپەرستی و راونانی شێوە فاشیانە ڕۆیشت. ئەم بارە بەر لە هەموو شتێك ئەوەمان پێ رادەگەیەنێ کەوا سەرمایەداری پێی ناوەتە ناوە قەیرانێکی گەشتیدا .

)لێرەدا دەمانەوێ لەبارەی مێژووی پەیوەندی نێوان پارتی ناسیونال سۆسیالیستی کرێکاری NSDAP) (و سەرمایەی دارایی لە نێوان ئۆکتۆبەری 1923 و 30 یەنیوەری 1933 بخەمە ڕوو کە لەگۆڤاری ((ڤایلە)) دا بڵاوکراوەتەوە.

8/9/1923: هەر لە کودەتایەکەی هیتلەرو لودن دورف لە میونیخ لە ئۆکتوبەری1923: مریتس تیس لە ڕێگای لۆدۆن دۆرفەوە بڕی (100,000)مارکی زێرین بۆ حزبی سۆسیالیزمی نەتەوەیی کرێکاری ئەڵمان دەنێرێ.

1/4/1924 – 24/2 : دادگایی کردنی هیتلەرو لودن دورف و ئەوانی دیکە لەمیونخ. دادگا ماوەی بە هیتلەردا ئەم دەرفەتە بقۆزێتەوە بۆ ئەوەی پروپاگەندە بۆ حیزبەکەی بکا .

دوای ساڵی 1925 : تیس جارێکی دیکەش پشتگیری (NSDAP) دەکا لەگەڵ ئەوەشدا لە حیزبێکی دیکە کاری دەکرد کە ناوی حیزبی گەلی نەتەوەیی ئەڵمانی بوو.

1926 : هیتلەر لە کۆبونەوەی جیاجیا لەگەڵێ ناوچەی ئەڵمانیاو هەروەها لەبەردەم سەرمایەدارە گەورەکان ووتار دەدا...

1927 :) ڤیلهیم کیلبەر) کە سەرمایەدارێکی کەرتی پیشەسازی کیمیایەکان بوو دەچێتە ریزی (NSDAP) .

4/7/1927 :) ئیمیل کیرۆڤ)یەکێکە لە پیاوە هەرە گەورەو خاوەن دەسەڵاتەکانی پیشەسازی خەڵوز لەگەڵ هیتلەر دا پەیوەندی شەخسی دروست دەکاو ریزەکانی حیزبی گەلی نەتەوەیی ئەڵمانی بەجێ دەهێڵێ و دەچێتە ناو (NSDAP) وژمارەی ئەندامێتیەکەی (71022)و، کاری بۆ ئەوە دەکرد (NSDAP) پارە لە سندوقی یارمەتیە سیاسیەکانی یەکێتی پیشەسازی کانەکان وەرگرێ.

8/1928 : دوای ئەوەی (هوکن بیرك) سەرۆکایەتی حیزبی گەلی نەتەوەیی بەدەستەوە گرت، (کیرۆف) بۆ ناو حیزبی ناوبراو گەڕایەوە.

بەڵام درێژەی بە پەیوەندی شەخسی خۆی لەگەڵ هیتلەر دا و بەردەوام هەوڵی دەدا(NSDAP) پشتگیری پۆلی لە پیشەسازیە قورسەکان دەستبکەوێ.

9/1928 : ئۆتۆ دیتریش "مێردی کچی سەرۆکی دەستەی نووسەرانی رۆژنامەی پیشەسازیە قورسەکان لە ناوچەی ((راین فیستیڤاڵ)) کە ناوی رایس مان کرۆنە یە تا ئەوکاتە بەڕیوبەری بازرگانی ڕۆژنامەی ئێوانی ئەڵمانی نەتەوەیی میونخ ـ ئۆکست بورگ ـ بووە، دەچێتە ریزی NSDAP و پەیوەندیەکانی بە پیشەسازی خەڵوز درێژە پێدەدا و دەبێتە بەڕێوبەری کاری رۆژنامەگەری حیزبی ناوبراو .

1929 - 1928 : بەرنامەی ناوبراو کە بەناو(بەرنامەی 25 خاڵی(NSDAPناسراوە، ئەو هێرشانە کە لەدژ سەرمایەداران کراوە، لادەباو تەنیا ئەو هێرشە نەبێ کە کراوەتە سەر سەرمایەداری (جولەکەی چاوچنۆك .(

ئابی 1929 _1930 : هاوپەیمانێتی بەهێز لە نێوان (حیزبی ناسیۆنالی) ئەڵمانی و (NSDAP) لەسەر هەڵمەتی هەڵبژاردن(joun plan) .

کۆتاییەکانی 1930: سەرەتای پشتگیریکردنی(کورت فون سترویدە)ی خاوەن بانك لە .(NSDAP)

سێپتێمبەری 1930: سەرکەوتنی مەزنی (NSDAP)لە هەڵبژاردنی پەرلەمان" ملێونان مارکەکەی سەرمایەدارەکان، (6) ملیۆن دەنگی هێنا "

1930\9\25لە دادگای دەوڵەت دژ بە ناسیونال سۆسیالیست و ئەفسەرانی سوپا وەك لودین و شیرنکەو فیندت، شەرعییەتی بە هیتلەر درا .

کۆتایی سێپتێمبەری (1930) هاتنی (فالتەر تینکل مان) بەڕێوەبەری کانە خەڵوزەکان لە ناوچەی (کلیزن کیرشە) بۆ ناو(NSDAP)

پایزی 1930 : (هابلیمار شاخت) بۆ ئەمریکا سەفەر دەکات ولەگەڵ گەورە پیاوانی دارایی وسامانداری ئەمریکا گفتوگۆ دەکا تا قەناعەتیان پێ بهێنێ کە هاتنی حکومەتێکی نازی ترس بۆ سەر پڕۆژەکانی سەرمایەداری ئەمریکا لە ئەڵمانیا دروست ناکا، بەڵکو لە بۆلشەویەکان دەیانپارێزێ.

1930\1\5: چاوپێکەوتنی هیتلەر لەگەڵ سەرۆکوەزیران(درینیك) کە یەکتربینین لەگەڵ بەڕێوەبەری بانقی ئەڵمانی و کۆمپانیای (دیسکونتۆ) و(ئەمیل کیورك و فون شتراوس) بە دوا هات و لەو ساتەوە تا ئیستا ئەندامی حیزبی گەلی نەتەوەیی ئەڵمانیە و ئەمەش سەرەتای پشتگیریکردنی بوو بۆ .(NSDAP)

کۆتایی ساڵی 1930 : (فالتەر فونك) سەرنوسەری ڕۆژنامەی (بۆرسەکان) بوو لە بەرلین، چووە ریزی (NSDAP)و دوایی دەبێتە ڕاوێژکاری ئابووری حزب و بەرپرسیاری پەیوەندیەکانیان لەگەڵ ناوەندە بانکی و پیشەسازییەکان .

1930 (ئوگیست فیلهیلم) ئەمیری گومرگەکان دەداتە پاڵ (NSDAP)

25-12-1930: ڕاگەیاندنێکی ژەنەڕاڵ (فۆسیکت) لە ڕۆژنامەی سەراپای ئەڵمانیا لەسەر پرسیارێك کە دەڵێ: ئایا حیزبی هیتلەر حەزدەکا بەشداری حکومەت بکا ؟ ئەویش لە وڵامدا دەڵێ: من بەبێ دوودڵی دەڵێم بەڵێ .

هەر لە هەمان ژمارەدا (یونگە فون ئولدنبورگ) وتویەتی: بە قەناعەتی من (NSDAP) بێ هیچ دەمەتەقێیەك مافی ئەوەی هەیە لە پاشەڕۆژدا حکومەت دابمەزرێنێ .

سەرەتای ساڵی1931: یەکێك لەسەرکردە نازیەکان کە(پاول شولس)ی پیاوکوژ بوو لە ئیسن(شارێکی گەورەی پیشەسازی)یە چاوپێکەوتنی لەگەڵ گەورە پیاوان و خاوەن کانە خەڵوزەکان سازدا. لەم چاوپێکەوتنانەدا بڕیار درا مانگانە بە (10) هەزار مارك پشتگیری (NSDAP)بکرێ .

: 1/3/1931خێزانی(تیسن) چونە ریزی(NSDAP)یەوە .

سەرەتای هاوینی 1931 جێنشینی پاشا(ڤیلهێلم) پەیوەندی شەخسی لەگەڵ هیتلەردا پەیداکرد.

هاوینی 1931 هیتلەر لە چاوپێکەوتنێکی نهێنیدا لەگەڵ پیاوە پیشەسازەکان بە ئاشکرا بۆ خەڵکێکی زۆر قسەدەکا .

یۆنی 1931 : پاشا (ئوغست) بە ئاشکرا چاوی بە هیتلەر دەکەوێ.

: 19/6/1931 چاوپێکەوتنی (ئەدمۆند شتنس) لەگەل هیتلەر .

: 9/7/1931نامەی (ئەدمۆند شتنس) بۆ هیتلەر کە تیدا هاتووە: بەرفراوانکردنی ناوچەکانی ئەڵمانیا بەرەو ڕۆژهەڵات و خوارووی ئەوروپا لەم ساتەوەختەدا بەدی بهێنین .

بەڵام لە ڕوانگەی بەردەوامی لەسەر نەهێشتنی هەموو سەرکەوتن و چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانمان لە ڕۆژهەلات(ڕۆژهەڵاتی ئەڵمانیا) کە داوامان لێ دەکا رەزامەندی لەندەن و واشنتون وەرگرین. من لەکاتی چاوپێکەوتنەکانماندا زۆر باش دەزانم کە ئێوە ئەی هیتلەری بەڕێز بێ گومان سنوری تواناکانی ئیستامان دەزانن. تەنیا دەبێ ئاگادار بین ودەبێ هەنگاو بە هەنگاو برۆین و پلە بە پلە سەربکەوین .

گەشبینم بەوەی کە ئیوە لە ئەرکە قورسەکانی سەرشانتان سەرکەوتن بەدەستدەهێنن و دەتوانن بە نۆرە جڵەوی ڕابوونی ئەم هەستە بەدەستەوە بگرین .

: 27/7/1930کۆمەڵەی ئابوری سیاسی فرانکفۆرت بە ڕەزامەندی سکرتێری کۆمەڵەی یەکێتیە نیشتیمانیەکان داوایان کرد (رویدنکە فون دیرکولتس) سەرۆکایەتی بداتە (هندن بیرك) و باسی ئەوە دەکات ئۆپۆزیسیۆنی نەتەوایەتی هیتلەر، دوا یەدەکی ئەڵمانیایەو ئێمەش وەك بنکەیەکی ئابووری ئەڵمانیا لە پشتتانەوە دەوەستین .

: 10/10/1931یەکەم گفتوگۆی سەرۆکی دەوڵەت(هندن بورگ) لەگەڵ (هیتلەر) و(کورنیك) لە بارەی بەشداربوونی نازیزم لە حکومەتدا .

: 11/10/1931سازدانی ئەو کۆبوونەوانە کە بە بەرهەڵستی نەتەوەیی ناوبراو بە (NSDAP) ناوبرا کـــــــــە (شتال هیلم) و حیزبی گەلی نەتەوەیی ئەڵمانی و هەندێکی دیکە تێیدا بەشداربوون .

) : 27/10/1931س. ف) لە کۆمپانیای (سیمنز)ەوە لە کاتی ئەو میواندارییە کە کۆمپانیای (جەنەراڵ ئەلکتریك) لە نیویۆرك پێبهەڵدوستێ، لەبەردەم نوێنەری گەورە پیاوانی دارایی ئەمریکیەکاندا قسە دەکاو دەڵێ: ڕەگی بزووتنەوەی هیتلەر، تیکۆشانە دژ بە سۆسیالیزم واتە مارکسیزم .

دیسەمبەری 1931 : فریتس تیسن دەبێتە ئەندامی . ((NSDAP)

16/1/1932 : كۆڕێكی هیتلەر لەبەردەم سەردات پیاوی مۆنۆپۆل لە یانەی پیشەسازی لە شاری (دیسلدۆرف) ئەم كۆڕە لەگەڵ (فریتس شیسن) ڕێكخرابوو .

27/1/1932 : كۆبونەوەی نهێنی سەركردایەتی نوێنەرنی یەكێتی كۆمپانیاكانی ئاسن (تیس بوینسكن فویلكر)لەگەڵ هیتلەر و(كوبرینك) و(زویم). ئەم كۆبونەوەیە بووە هۆی دامەزراندنی حكومەتی نازیزم .

فیبریوەری 1932 : گفتوگۆ لەنێوان فردریش فلیك و هیتلەر كرا .

19/3/1932 : یەكێك لە گەورە پیشەسازان(پاول روشن) ڕێككەوتنێك لەگەڵ هیتلەر دەكا كە ناوەرۆكەكەی ئەوەیە، لە كاتی هەڵبژاردن لە لایەن هیتلەرەوە هێرشی لە سەر نەكرێ بەو سیفەتەی دەزگای ڕاگەیاندنی لە ژێر دەسەڵاتدایە (ڕۆژنامەی (احدث الابناو) میونیخ و فرینكشە كوریر .(

3/4/1932 : هایملەر شاخت نامەیەك بۆ هیتلەر دەنێرێ و تێیدا دەنووسێ : كۆمەڵێك پیاوماقول لەگەڵ من ئامادەن پشتگیری ماددی ئەوانە بكەن كە دەیانەوێ لە تیوره ئابوریەكانی سۆسیالیزمی نەتەوەیی بكۆڵنەوە و (بیبەستنەوە بە ئابوری تاكە كەسی بەرفراوان). دوای چەند هەفتەیەك نوسینگەیەك بە ناوی وەكارخستنی كرێكاران لەلایەن هایملەر شاخت دامەزرا و (تیسن) و (پاول رویتش) پشتگیریەكی زۆریان لێكرد .

یولی 1932 : هیتلەر دڵنیای (كورنیك فلیك)دەكاتەوە لەبارەی لەبارەی زامنكردنی بەرژەوەندییەكانی و پەیوەندی بە مەسەلەی(كیلزن كیرش)بە ڕێگای حكومەتی نازی .

لە سەرەتای ساڵی 1932 : دامەزراندنی (نووسینگەی داواكاری) لە لایەن مۆنۆپۆلەكانەوە بە بەڕێوەبەرایەتی (فینهل كیبلەر) كە لە دواییدا ناوی نرا (برادەرەكانی هیتلەر)و لەكاتی دامەزراندنی، (12) كەس لە سەركردە مۆنۆپۆلەكان بەشداریان تێدا كرد كە ئەمانەش مانگانە بۆ فرمان وەرگرتن لە بارەی داخوازییەكانی (NSDAP) و چۆنیەتی ئامادەكرنی سیاسەتەكەی چاویان بە هیتلەر دەكەوت .

5/8/1932 : چاوپێكەوتنی وەزیری بەرگری شلایشەر فۆن لەگەڵ هیتلەرو ڕازی بوونی بەوەی هیتلەر دەست بخاتە ناو سەرۆكایەتی رایخ تا ببێتە سەرۆك .

13/8/1932 : چاوپێكەوتنی هیتلەر بە (فون هندن بیرگ)ی سەرۆك دەوڵەت .

سێپتێمبەری 1932 : چاوپێكەوتنێكی نوێی هیتلەر لەگەڵ (لاندس بیرك) بە ئاگاداری تیسن .(

پایزی 1932 : (پاول سیڤەر بیل) سەرۆكی پیشەسازیەكانی خەڵوز وئەندامی ئەنجومەنی بەڕێوەبردنی بانكی ئەڵمانی پەیوەندی بە هیتلەرو (كریكۆر شتراسە)وە دەكا .

19/11/1932 : مۆنۆپۆل و ئەشرافەكان داوا لە سەرۆكی رایخ (فۆن هند بورگ) دەكەن تا سەرۆكایەتی بداتە دەست هیتلەرەوە .

نۆڤەمبەری 1932 : (ئۆتۆ مایر) و(فرانسس رویتەر) سەرنووسەری گۆڤاری بڕوا پێکراویان پیامنێری سەرمایەدارەکان، نامەی سەرکردە ئەڵمانیەکان بڵاودەکاتەوە کە لەسەر داوای (پاول سیڤەر بیرگ)و(هیتلەر) ئاهەنگێك لە بەرلین(بارەگای سەرەکی) لە ئوتیلی کیرهوف، دەگێڕن .

نۆڤەمبەری 1932 : (ای جی . فارین) و(بۆتێ فش) و لەسەر داوای (کارل بۆش) سکرتێری کۆمپانیای ناوبراو ئاهەنگێك لەگەڵ (هیتلەر)دا ساز دەکەن .

سەرەتای دیسەمبەری 1932 : زۆرانبازی لە نێوان (کرنیك و کریکۆر شتراسە) لەسەر دەستخستنی ڕۆڵی کارتێکرنی سەرەکی لە هێڵی سیاسی .(NSDAP)

4/1/1933 : هیتلەر لە کۆشکەکەی (کورت فۆن شرۆید)ە کە یەکی لە خاوەن بانکەکان بوو لە کوێلن ئاهەنگێك دەگێڕێ .

یەکگرتن لەسەر گۆڕینی وەزارەتی چاوەڕێ کراو بە سەرۆکایەتی هیتلەر و لە بارەی سیما بنچینەییەکانی بەرنامەی ئەو حکومەتەوە .

7/1/1933 : چاوپێکەوتنی پیاوی مۆنۆپۆلەکان لەکەڵ هیتلەر لە مالی کیردۆف .

28/1/1933 : ناچارکردنی شلایشەر بۆ واز هێنان لە دەسەڵات

30/1/1933 دامەزراندی وەزارەتی هیتلەر (سەرەتای دیکتاتۆری فاشیزم لە ئەڵمانیا . (

)سەرچاوە . بابەت لەمەڕ فاشیزمەوە – کورت کوسفایلە – لاپەڕە (341 -- 348 . ((

سەرچاوەکان

1- ڤۆڵڤگانگ فیبرمان- فاشیزمی ئۆروپی لە بەراوردکردندا 1922-1982/لاپەڕەی12-13، پرۆتۆکۆلی کۆنفرانسی ئینتەرناسیونالیزمی کۆمونیستی لە پترۆگراد/1922، بە ئەڵمانی

2- دەربارەی فاشیزم، گۆڤاری(الرابگە)، ژمارە4/ئیتالیا

3- تیۆرە سیاسی و ئیدۆلۆژییەکان، فرانس نوێمان، لاپەڕەی 485-486، بەئەڵمانی

4- نصوص حول الفاشیە(تروتسکی-ماندیل)، لا20، ترجمە کەمیل داغر

5- بالمیرۆ تۆلیاتی، محاچرات حول الفاشیە، صفحە 37-38

6- جۆن کاوتسکی، التحولات السیاسیە فی البلدان المتخلفە، لا138

7- پاشکۆی رۆژنامەی فرانکفۆرتە ئەلگماینە، لا100لە 12/6/، بە ئەڵمانی،1991

8- ریتشارد زاگە، تیۆرییەکان لەبارەی فاشیزم، لا13026، بە ئەڵمانی

9- گۆڤاری دێر شپیگل، وتاری ئیبەرهارد یگل، ژمارە 1991/52، لا 39-38

10- گۆڤاری دێر شپیگل، وتاری زاشا ئەندرسوون، هەمان سەرچاوە، لا35-38

11- پرۆتۆکۆلی ئینتەرناسیونالیزمی کۆمونیستی لە 1935بە زمانی ئەڵمانی

12- گۆڤاری یویۆس ڤالیم، ژمارە1/بەرلین، لا 17، 27، 29

13- نۆلتە ئیرنست، تیۆرییەکان لەبارەی فاشیزم، لا 89

14- شیککردنەوەی فاشیزم و خەباتی دژ بە فاشیزمی ئینتەرناسیونایزمی کۆمونیستی و حزبی شیوعی ئەڵمانی 1922-1945

15- بابەتەگەلێ لەبارەی فاشیزم، کۆسڤایلە کورت، لا 341-348

حزبی بەعسی فاشیست

لەباری ئیدۆلوژی، دەسەڵات و پەیوەندێکانی

مێژووی پەیوەندی پارتی بەعسی عەرەبی سوسیالیست لەگەڵ فاشێکانی ئەلمانیا، نەبەسراوەتەوە بە ماوەی دەسەڵات گرتنە دەستی فاشێکان لە ساڵی 1963 یا 1968، بەڵکو دەگەرێتەوە بۆ سەردەمێکی کۆنتر، واتە بۆ کۆتایەکانی ساڵی سییەکان . لەم کاتەدا سەرکردەکانی بەعس کەوتنە ژێر کارتێکردنی ئیدولوژی فاشزمی ئەلمانی: ناسیونالیزم، رەگەزپەرەست، دژایەتی کۆمونیزم و دیموکراسی، گیانی تۆڵەسەندن، ملیتاریزم و شوفێنیزم هتد... کەسانێك وەکو میشیل عەفلەق و سەلاح ئەلبیتار نازیەتیان بە دڵەوە چووبوو و هەر ئەو کاتە حەزیان کردبوو سەردانی ئەلمانیا بکەن.

لە کودەتایەکەی 1941 بەعسێکان رۆڵی خۆیانیان تێدا گێرا، ئەو کاتە لە سوریا ناوی، بزافی زیندووبوونی عەرەب لە خۆنابوو و بزافی بەسەرکردەنەوەی ئێراق ، یان پێکهێنا و خۆویستیان بۆ ئێراق نارد. ئاشکرایە کە کودەتای ناوبراو لەلایەن ئەلمانیای نازیەوە لەباری عەسکری و پروپاگەندەیی پشتگیری کرا

هەر لە کاتی دامەزراندنیانەوە دژایەتیان بۆ فکر و بزووتنەوەی کومونیستی بەزەقی دیار و ئاشکرا کردووە . بۆ نموونە عەفلەق لە ساڵی 1943، لەکۆبونەوەی دینی (یادی لە دایك بوونی موحەمەد) واتە لە ساڵی " سەربەخۆیی" سوریا وتوویەتی : "ئەو تاقمە شعوبیە کە بە چەکی دەرەکی پشتگیری کراون نامانترسێنن، ئەو تاقمە کە بە قینەی رەگەزپەرەستانەوە دژی عروبەت پاڵیان پێنراوە، چونکە ئێمە خوا و سروشت و مێژوومان لە گەلدایە، ئەوانە لە ئێمە تێ ناگەن، لە ئێمە نامۆن، نامۆن لە راستگۆیی و قوڵایی و پاڵەوانیتی، ئەوانە دروستکراون و سەرشۆرن. بەهەمان شێوە بیرۆی بەعسی عەرەبی ئەو بۆچونەیانە دووپات کردووەتەوە و دەنووسن:"بیرۆکەمان ساڵەهای ساڵە پاشەکەزی نەکردووە لە دژایەتی ئەوانە و بەئاگاهێنانی گەلی عەرەبی بە نووسراوە و کوبوونەوە دژ بە شیوعیەت، وبەئەرکی خۆی دەزانێت جارێکی تریش بانگەوازی عەرەبی سوریا بکات بۆ ئەوەی ئاگاداری ئەم جۆرە داگیرکردنە نۆیەی بن .. ووشەکەیان یەکبخەن بۆ لەناوبردنی ئەم مەترسیە ، پێش ئەوەی درەنگی بەسەریا بێت، حزبی شیوعی پێبکرێت، روحی عەرەبی ژەهراوی دەکات وجەستەکەی. هەروا عەفلەق لە بەیاننامەی هەڵبژاردنیدا-وەکو هەڵبژێردراوێکی رومە ئەرتدۆکسەکان لە سوریا - دەنووسێت کە خۆی بە"نوێنەری روحی عەرەبیە لە دژی کۆمونیستی مەتریالیست (دادەنێت .

بۆچونەکانی عەفلەق لەسەر بنەمای فەلسەفی کۆنەپەرەستانە بونیادنراوە ، بەخۆی دەڵێت : ئێمە بڕوامان بەوە هەیە کە روح لە هەموو شتێك بنەمایە . پاڵپێوەنەری ڕۆحی قووڵ تەنها بەسەر ماددە و ئامرازەکان زاڵ نییە، بەڵکو لەهەمان کاتیش دا خولقێنەریانە .

دژایەتیکردنی بەعس بۆ کومونیزم سنوور و بارودۆخی وڵاتە عەرەبێکانیش دەترازێنێ و چوارچێوەیەکی جیهانی بە خۆی دەدات، عەفلەق دەڵێت: رخنەکرتنمان لە شیوعیەت تەنها لەبەر ئەوە نیە کە شیوعیەت بۆ ئێمەی عەرەب نگونجاوە، بەڵکو ئەوەی ترازاندوە بۆ رووهەڵماڵین لەسەر نوقسانیەکی بنەڕەتی لەم تیئۆریە بۆ عەرەب و غەیرە عەرەب .

ئەم زەمینە ئیدۆلۆجیەی عەفلەق، خۆی لە دەربڕینێکی زەقتر پێشان دەدا: دژایەتیمان بۆ شیوعیەت دەبێ بەردەوام بێت، قوڵتربکرێت و بسەپێت . و لەنووسینێکی تریان هۆکانی ئەم بۆچوونانەمانە پێدەڵێن: شیوعێکان قەد بەفایان نابێت بۆ ئەم خاکە، ئەوانە لە چالاکێکانیاندا پشتگیری لە بەرژەوەندی دەرەکێکان دەکەن .

لەگەڵ بەرزکردنی دروشمی(ئەو دەستانە دەبڕین بۆ شیوعیەت درێژ بکرێت)چەتەفاشستەکان، لە بەغدا و موسل، هەستان بە هەڵواسین و لەناوبردنی شیوعی و هێزە پێشکەوتوخوازەکان. لە ساڵی 1959دا بەڕابەرایەتی سەددام لە جادەی رەشید، هەوڵی کوشتنی عەبدولکەریم قاسم درا. رۆژنامەی فەرەنسی(لوموند)قسەیەکی عەفلەقی بڵاوکردەوە ، تیدا دەڵێت: لە هەر وڵاتیکی عەرەبی، بەعس ببێتە حوکمڕان ، حزبە شیوعێکان قەدەغەدەکرێن و بەوپەڕی توندڕەوی لە ناویان دەبەین . بەم شێوەیە بەیاننامەی ژمارە 13 لە ساڵە 1963 بۆ قەڵاچۆکردنی شیوعێکان ناوەرۆکی ئەم حزبە پێکدەهێنێت بۆ رزگارکردنی بەرژەوەندیکانی بۆرژوازی عیراق و ئیمپریالیستەکان.

پاش ئەوەی بزووتنەوەی کرێکاری وپێشرەوە شۆرشگێرەکەی لە راپەرینە چەکدارەکەی ئەهوار هاتە گۆرەپانی خەبات، بزافی قۆتابیانی چەپرەو لە زانگۆکان سەرکەوتنیان بەدەست هێنا، کرێکارەکان دەستیان دایە چەکی مانگرتن ، لە کوردستان خەباتی چەکداری بزووتنەوەی نەتەوایەتی دژ بە سیاسەتی شوفێنیستی دەسەڵاتدارەکان و باڵەکەی تری حزبی شیوعی دژی رژێمی عارف راوەستابوون . لە سەر ئاستی جیهانیش ململانی خەباتی چینایەتی و چەکدارانەی شیوعی وچپ دەستیان هەبوو . ئەم بارودۆخە تێکرا مەترسی پێکهێنا لەسەر رژێمی عارف و دەسەڵات لە عیراق ، لەم کاتەدا چەتە فاشستەکان ، پشتئەستور بە باڵەکانیان لە نێو لەشکر و دەزگاکانی ئەمن و موخابەرات، کەوتنە تیرۆر و تۆقاندنی ئەو بزووتنەوە جەماوەریە، خۆیانیان هێنایە پێشەوەو وەکو ئەڵتەرناتیڤی سستێمێکی لاواز و بێتوانا ، دەسەلاتی بەسەر شەقامی عێراق ناشکێت. بەم شێوەیە دووهەم کودەتای بەعسیە فاشستەکان جێبەجێ کرا . جەنەرال ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر لە یەکەم خوتبەی لە رۆژی 1986/7/22 ووتی: (بە درێژایی ساڵێك ئامۆژگاری و رێنوێنی کاربەدەستەکانمان کرد، بۆ ئەوەی لەسەر رێگای راست بڕۆن و هەستن بەوەی کە دەبێ بکرێت، بەڵام ئێمە هیچ سودێکمان لەم ئامۆژگاری و رێنوێنیانە وەرنەگرت ... ناچارکراین بارەکە وەکو گارانتێك، بگۆڕین.) وتیرۆر و رەشەکوژیان لە سەرتاپای ئێراق بەرپاکرد ..

عێراق : قەڵای ئەلمانیا لە رۆژهەڵاتی ناوەراست!!

پاش دەسەڵاتگرتنەدەستی دیکتاتۆری فاشی لە ساڵی 1968 ، ئابووری وڵاتەکەیان کردە گۆرەپانێك بۆ شەرکەتە مونوپولە جیهانێکان ولە پێشی پێشەوەیان بۆ ئیمپریالیزمی ئەلمانیای رۆژئاوا . بۆ روونکردنەوەی ئەم لایەنە ، پەنا دەبەمە بەر رێژەی پەیوەندیە ئابوورییەکانی رژیم لە ساڵی 1975 کە بەم جۆرەی خوارەوە بوو : ئەلمانیای رۆژئاوا 21,8% ، ژاپون 17,6% ، ئەمریکا 12,3% ، بەریتانیا 5,6% ، فەرەنسا 5,6% ، یەکێتی سۆفێت 2,3 .%

لە ساڵی 1981 رێکەوتنێکی خەیاڵی(پێنج ملیارد مارکی ئەلمانی) لەگەل شەرکەتە ئەلمانێکان کرد ، بۆ دامەزراندنی سستێمی ئەلکتریکی بەنداوی موسڵ و فرۆکەخانەی نوێی شاری بەسرە وکڕینی ئۆتومبێل ومەکینەی جۆراوجۆر و مەوادی شیمی ، بەرهەمی پۆلایین و چەکی شیمی .

ئەم پەیوەندیە لەسەر جووتبونێکی ستراتیجی بونیادنراوە، خزمەت بە یەکتری دەکەن، لە چوارچێوەی میتودولوجیەکی ناسیونال سوسیالیزم و سەرتاپای خەسلەتەکانی، دەچێتە خزمەتی سەرمایەی پوولی ئەلمانیاوە . لە تۆی ئەم رەهەندە ستراتیجیەوە، رژێمی فاشست، عیراقی کردووە بە قەڵایەکی ئەلمانیا لە رۆژهەلاتی ناوەراست.

پەیوەندی موخابراتی نێوان ئەلمانیا ـ عیراق

لە 1990/9/7 ئەنگیلیکا بیر و هیلمۆت لیبلت نوێنەرانی پارتی سەوز لە پەرلەمانی ئەلمانی، شکایەتنامەیەك دژی سەرۆکی موخابەراتی ئەلمانی ،وەزیری دادپەروەری، وەزیری دەرەوەی ئێستا کلاوس کینکل(پارتی لیبرالەکان(بەرزدەکەنەوە ، لەبەر بەشداربوونی لە تاوانی ناردنی جۆرەها چەك و تفاق و کەرەستەی وئامێر بۆ دروستکردنی چەکی شیمی بۆ عیراق (.شایانی باسە کە بەرێبەری پۆلیسی موینشن فیلی شمویتر دان بە بەشداربوونی کینکل دەنێت؛ هەروا بە بەشداربوونی سەرۆکی (مکافحە الاجرام) سەر بە وەزارەتی ناوەوە دکتۆر بوکە لەم تاوانە و دانپێنانی بە ناسینی پیاوی تیرۆری صەدامی عەبد ئەلمنعم جەبار ، لەکاتی سەردانێکی بەرێوبەری ئەمنی عیراق فازل بەڕاك لە ساڵی 1977 و 1979 بۆ ئەلمانیا.

ئەوەی سرنج راکێشبێت، عەبدئەلمنعم جەبارە ی پیاوی موخابەرات و بازرگانی چەك کە لە ساڵی 1988 ، شەش سال و شەش مانگ حوکمی زیندان کرا؛ پێش تەواوکردنی سزاکەی بە چوار ساڵ ئازادکرا ، واتە لە 12/ ئۆگست 1990 .

لەکاتی جەنگی عیراقی ـ ئێرانی ساڵی 1981 رژێم ئارەزووی دەزگایەکی تایبەتی هەبوو بۆ پاراستنی سەدداموڵەناوبردنی هەر دەنگێکی ئوپوزتسیون بە توندترین شێوە، بۆ ئەوەی دەست بەسەر باری ناوخۆبگرێت . لێرەدا دوزگای موخابەرات و پۆلیسی"قەڵاچۆکردنی تاوان " هەستان بە رێکخستنی رێکەوتنێك لەگەل شەرکەتی (هروبی ـ فێنتسل لە هامبۆرگ) بۆ ئەوەی دەزگای (گی ئێس گی 9) ئەلمانی کە بەباشترین تیپی مەشقپێکراو دادەنرێت بۆ ئەنجامدانی ئۆپیراتسیونی تایبەت لەبواری “

لێدانی تیرۆریزم" لەسەر ئاستی جیهان ـ ئەم دەزگایە هەرەسیان بە ئۆپیراتسیونی مەقادیشۆیان هێنا ـ بۆ مەشقپێکردنی تیپی تایبەتی عیراق بە گوێرەی نموونەکەی خۆیان . بەم شێوەیە دوو لە پسپۆرەکانیان لودڤیك هێر ڤاگن ، شانبەشانی تۆماس شیڤەر وفینتسل ـ سەرپەرەشتی بە مەشقپێکردنی عیراقێکان . ئەمانە پێکەوە لە رۆژی 1982/5/10 بۆ بغدا سەفەریانکرد) بەڵگەنامەی 17) ـ بۆ ئاگاداری سەعودیای عەرەبی لەهەمان کات داوایکرد لە هەمان دەزگای ئەلمانی تیپێکی تایبەتی سعودی دژ بە تیرۆر دامەزرێنن ـ . بەگوێرەی خاڵی پێنجی رێکەوتننامەکە ؛ دەبێ تیپەکە بەچەك و تفاقی ئەلمانی پربکرێن بە نرخێکی سەربار . نرخی رێکەوتننامەکە گەیشت بە دە ملیون مارکی ئەلمانی . شانبەشان ئەم کارە ، لە 1983 شەرکەتی (سی دی سی ـ سەنترالەکەی لە شاری کۆلۆنە) هەستان بەمەشقکردنی ئەفسەرانی عیراقی لەئینستیتوتی بەرزی لەشکری ئەلمانی لەشاری موینشن (بەڵگەنامەی 18) . لە 1984 و 1988 ئەلمانیا مەشقیکردووە بە 25 فرۆکەوانی عیراقی و لەلایەنی کەمەوە بە 4 ئەفسەری لەشکر ، بیجگە لە مەشقکردنی و پشتگیریکردنی ئەفسەری پولیسی عیراق و دەیان رێکەوتننامەی تر کە حکومەتی ئەلمانی ئینفورماتسیونەکان بە نهێنی هێشتۆتەوە .

وەك دەبینین ، بەگوێرەی ئەم زانیاری زۆرکەمانەوە ، دەتوانین بڵێین ، هەموو ئەو هێزەی کە جەلادەکەی عیراق بەدەستیەوەتی و خۆیی پێهەڵئەکێشێت و یارمەتیداوە لە مانەوەی لە حوکم هەتا ئێستا ، لەلایەن دەزگای موخابەرات و ئەمنیەت و پیشەسازێکانی ئەلمانیاوە رێکخراوە ، بۆ نموونە:

ـ راکێتەکانی ئیمام حوسێن و عەباس و سەعەد وئەوانی تر

ـ بۆمبە شیمی ژەهراوێکانی و پیشەسازی ئەتۆمە " نیشتیمانێکەی"

ـ شارەزایی ئەفسەرە قارەمانەکانی پاسەوانانی کۆمار و دەزگاکانی موخابەرات وئەمن وپەلە تیرۆریستەکانی تر

ـ جێگای خۆحەشاردانەکەی صەدام

ـ فرۆکەخانە ئینترناسیونالەکەی صەدام

ـ برێك لە فرۆکەکانی

ـ دوربینی شەوانی لەشکرو فرۆکەوانەکانی

ـ ملیونان لە مینە چێنراوەکانی

ـ جلوبەرگە بایرەنێکەی

هەر هەمووی و شتی تریشی وبەخودی صەدامیش لە سەریان نووسراوە : لە ئەلمانیا دروستکراوە .

بەڵام ئەمە وا ناگەیەنێت ، کە رژێمی عیراقی لە وڵاتانی ترەوە تفاقی پێویست نەکرِیوە بۆ دەزگا تیرۆریستەکانی ، ئەوەی لەم نووسینە مەبەستمە : پێشاندانی ئەو پەیوەندی و دەور و کارتێکردن و

کەرەستانەی وا ئیمپریالیستی ئەلمانی رۆڵی ستراتیجی و ئەساسی لابەلاکەری تێدابینیوە لە بینای ئابووری و سەربازی هتد... بۆ رژێمی عیراقی . (بۆ روونکردنەوەیەکی زیاتر : ئەگەر ئەلمانیا گورگە بۆرەکە بێت و دوژمنی مرۆڤایەتی ، ئەوا ئیمپریالیزمی ئەمریکی گورگە سپێکەیە و بەهەمان ئەندازە خوێناویە ، هەمان شت بۆ دەسەڵاتە ئیمپریالیستەکانی تر ؛ مەبەستم ئیمپریالیستی بەریتانی و فەرەنسییە . ئەمانە هەموو جارێك رێك نین لە نێوان خۆیان لە باری بەرژەوەندی و چاوچنۆکی داگیرکەرانەکانیان .

ئیمپریالیزمی ئەمریکی دەیەوێت بە هەموو رێگایەك دەسەڵاتی خۆی بەسەر عیراق بسەپێنێت . ئەمە وا ناگەیەنێت کە صدام دژ بە ئیمپریالیەتە وەکو کاسترو یان حزبی شیوعی رووسی و ناسیونالیست و ئیسلامیە عەرەبە شونیستەکان حاڵیبووون، لەبەر ئەوەی دەسەڵاتی بەعسی فاشست خزمەتکاری پیلان و بەرژەوەندێکانی ئیمپریالیستی ئەلمانیە . جێگەی داخە کە زۆر کەس هەن تەنانەت ئەوانەی ئەم واقیعە نابینن . بازاری عیراق لەژێر نفوزی ئەلمانیا دەربکات ولە بازارێکی ئەلمانیەوە بیکات بە بازارێکی ئەمریکی بۆ خەرجکردنی بەرهەمە عەسکەری و پیشەسازێکانی . ئەمەیە ناوەرۆکی سووربوونی ئەمریکا و بەریتانیا لە سەپاندنی ئابلوقەکە دژی کرێکاران و زەحمەتکێشانی گەلانی ناو عیراق . بریاری ئابلوقەدان ئاراستەی صەدام و دەسەلات و دەزگا خوێناوێکەی نەکراوە ، تەنانەت یەك زەرەش کاری سەلبی بەسەریان نەکردووە . بەهەمان شێوەش گرنگ نیە بۆ ئەمریکا ، دەسەڵاتی صەدام بڕۆخێ یان نەروخێ ، بەهیچ شێوەیەك .

پەیوەندێکانی رژێم لەگەل حزب و بزووتنەوە فاشستەکانی ئەلمانیا

هەر لە حزبی کۆمارێکان ، پارتی ناسیونال دیموکراتی ئەلمانیا و پارتی یەکێتی گەلی ئەلمانیا هەتا لیستە ئەلمانی لە هامبۆرگ و رێکخراوی ئەڵتەرناتیڤی ئەلمانی لە شاری کوتبوس و رێکخراوی بلۆکی قەومی لە بایرن؛ هەموویان وەکو شەرکەت و دەزگا عەسکەری و تەکنەلۆجێکانی ئەلمانیا ، لەشەری خەلیج، پۆزتسیونی پشتگیریکردنیان نواند لەگەل عیراق لەسەر ئاستی پروپاگەندەیی و سیاسی وهاوپشتی عەسکەری . بۆ نموونە گۆڤاری ئینفرماتسیونەکانی ئەنتی فاشیست ژمارە 19 /یولی 1992 بەڵگەنامەیەکیان بە زمانی ئەنگلیزی بڵاوکردەوە ، ئەم دوکومێنتە لە لایەن یەکێك لە سەرانی فاشیستەکانەوە نووسراوە بە ناوی ب . ئیوالد ئەڵتهانز لە گەل ئەدرەس و ژمارەی فاکس و تەلەفۆنەکەی ، تێدا نوسراوە کە ئەڵتهانز فیلیمێکی فیدیۆی هەیە دەربارەی 100 نازی و جاش ، ئەوانەی لە جەنگی عیراق و ناتۆ جلوبەرگی عیراقی لە کرواتیا دەجەنگین . ئەم فلیمە بۆ فرۆشتنە بە 5000 دۆلار . لەلایەکی ترەوە گۆڤاری شتێرن، وێنەی رابەرێگی بەنابانگی فاشستەکان، گۆربەگۆر - میشائیل کوینین - و لیپێن سەرۆکی حزبی(بەرەی ناسیونالیستی) فاشی لە فەرەنسا، لە یەکێك لە جادەکانی بەغدای بڵاوکردەوە، هەردووکیان لەلایەن سەدام پێشوازیان لێکرا. هەروا لە کتێبە مودەبرەکانی تۆرە بۆرەکە - بۆ سەرلەنوێ دامەزراندنی پارتی ناسیونال سۆسیالیستی کرێکاری ئەلمانیا ، لاپەرە 61) هەواڵی سەردانی سکرتێری حزبی کۆمارێکان، ئومیل شلی - لە ناوچەی شلیزڤیك -

هۆلشتاین ـ و نوێنەری هەمان حزب لە پەرلەمانی ئۆروپی بۆ لای سەدامیان بڵاوکردۆتەوە . ڕێکخراوی فاشست) ئەکتسیون دژی سایۆنیزم(سەددامیان بە"تێکۆشەر لە پێناوی ئازادی عەرەب " لەقەڵەمدا . زعیمێکی نازێکان ناوبراو میشائیل کوینین، لە ژێرناوی ـ فەیلەقی ئازادی جیهانی ـ مەشقی سەربازی بە نازییە تیرۆرستەکان لە فرانکفورت شتات پێڵد دەکرد(بۆ وەستاند لە پاڵی عیراق " دژی جەنگی ئیمپریالیستی ئەمریکی . "

لەلایەکی ترەوە هەفتەنامەی ڕۆشنبیرە فاشیستەکان(یونگە فرایهایت) کوەیت بە"شلیزیەنی عیراق"ناوبرد ـ شلیزیەن ناوچەیەکی ئەلمان نشینە لە باکوری پۆلندا ـ ، بۆردمانی بەغداد بە بۆمباردنی شاری دریزدن بەراوردکرد ، دابەشبوونی ئەلمانیا بە دابەشبوونی وڵاتە عەرەبێکان . مارکۆس بۆر ، یەکێکە لەسەرنووسەرەکانی گۆڤاری فاشیستەکان(ئۆروپا فۆرغەن)بانگەوازی سەربازە ئەلمانەکانی کرد بۆ"بەشداری نەکردن لە جەنگ لە حاڵەتی فەرمانکردن بۆ بەشداریکردن، لەبری ئەوە، دەبێت خزمەتی سەربازی رەتبکەنەوە و بۆ بەغدا بڕۆن. لەوێ " کۆمیتەی ئەلمانیای ئازاد"دامەزرێنن. دروشمی سەرەکی مارکۆس بۆر: ناسیونالیستەکانی جیهانی یەکگرن) سەرچاوە : گۆڤاری کۆنکریت ، ژمارە 3 لە 1991 ، لاپەرە 22-24 ـ

سەرچاوە: قسەکانی میشیل عەفلەق لە کتێبەکەی بە ناوی(لە پێناوی بەعس) وەرمگرتووە.

ناوی ئەو شەرکەت و ڕێکخراوە ئەلمانییانە کە پشتگیری ڕژێمی فاشیستی(عیراق)یان کردووە

با پێکەوە داوای دادگاییکردنی ئەم تاوانبارانەش بکەین!

مەترسییەکانی دەسەڵاتی فاشیزم و تاوانەکانی لە ماوەی35ساڵدا لە دژی گەلانی ئیراق، کورستان، ئیران و کوێت بە پشتیوانی و پێکەوەکارکردن لەگەڵ ئەم تاوانبارانە کە ناویان لە خوارەوە هاتووە، بەرنامەریزیان بۆ کراوە. کاتێ ئەم ڕاستییانە بۆمان دەردەکەوێت، ئەمەشمان بۆ ساغدەبێتەوە: ڕژێمی سەدام و وەحشیگەرییەکانی بەرهەمی یەکانگیری بیروهۆش و عەسکەریتاریاو پەیوەندی فاشیزمی ئەلمانیایە لەگەڵ بیروهۆش و عەسکەریتاری ناسیونالیزمی عەرەبی و ئیسلامییە بە پلەی یەکەم .

لەڕاستیدا ئێمە چیتر پێویستیمان بەوە نییە پرسیاربکەین، بۆچی حکومەتی ئەلمانیا لە بارەی جەنگی ئەمریکا-ئیراق، ڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆ بەرەو ئاڵای"ئاشتی"هەڵگرتووە یان بۆچی ئەلمانیا مۆڵگای هێرشکردنی ئەلقاعیدە بوو لە9/11. حکومەتی چەکسازی و بانقی ئەلمانی و حزبەکەیان بە سەرۆکایەتی هیتلەر بە تەواوەتی لە1945 ژێرنەکەوت، بەڵکو لە جەنگی(ئەمریکا-ئیراق)دا: بازاڕی ئیراق کە بەشێکی زۆر گرنگ بوو بۆ کۆمپانییە زلهێزەکانی چەکسازی و بانقەکانی ئەلمانیا، بەیەکجاری بە زەبروزەنگی دوا چەکی مۆدێرن وشارستانییانەی ئەمریکا لە چنگی دەرکراو ئێستا سەرتاپای ئەم بازاڕە لە خزمەتی بەرهەمی ئەمریکی و هاوپەیمانەکانییە. نەزانترین چاودێری سیاسی دەتوانێت بە زەقی ئەم ڕاستییە ببینێت، بەڵام لە ڕاگەیاندنەکاندا بەدەگمەن بەم شێوەیە باسدەکرێت. بازاڕ هەمیشە، بازاڕی هێزە سەرکەوتووەکانە"بەپیشتوانی خوا" لە جەنگ. ئەم کۆمپانیانە لەخوارەوە ناویان هاتووە، کۆمپانیای وڵاتە دۆڕاوەکانەو ماوە داوا بکەین شانبەشانی سەرانی حکومەتی گۆڕبەگۆر، بۆ بەردەم دادگا ڕاپێچیان بکەین :

1963 /1موخابەراتی ئەلمانی بە چەك، پوول و تەکنیك پشتگیری لە کودەتای بەعس دەکەن(سەرچاوە: گۆڤاری پۆگروم/65-1979، لا.61.(

2/1963شەرکەتی سیمنز(ئەلمانی-فەرەنسی)، بۆمبای ئیلیوشین-بۆدگەر،بۆ بۆردومانی شەوان بەکاردێت. سەرچاوە: هەمان سەرچاوە،لا.62

1968 /3ئەلمانیا ڕاکێتی کوبرا بە لەشکری عیراق دەدا. هەمان سەرچاوە، لا.61

1969 /4فرۆشتنی بێ سیم. سەرچاوە. Mierzwa:

5/1972ناردنی 35لۆری لە جۆری1513 لەلایەن کۆمپانیای دایملەر بێنز(مرسیدس)، سەرچاوە: بارت/گوتمان،1987لە کتێبی دایملەر،لا702.

1975 /6، 7موختەبەری پێستیسیدە Pestizideشەرکەتی کارل کۆلپ و پیلۆت پلان. ئەم دوو مەتریاڵە بۆ درووستکردنی چەکی کیمیاوی بەکاردەهێنرێت. سەرچاوە(BULO, Breg-It.dpa,30.7.1984):

7/1976مەشقپێکردنی ئەفسەرانی ئیراقی لەلایەن سوپای ئەلمانی. سەرچاوە: پاکس کرستی1-2

1984.

8/60هیلکۆپتەریBo-105، شەرکەتیMBB، لە 1978وە ئەم شەرکەتە بە پێی سەرچاوەکانی خۆیان هاریکاری سەربازی لەگەڵ ئیراق دەکەن. 6پسپۆڕی ئەم شەرکەتەش بۆ ئیراق چوون.، رۆژنامەی زوید تسایتونگ لە 1990/9/8

1978 /9، 26فرۆکەی ئەلفا-جێت (Alpha-jet)، شەرکەتی(Dornier Dassault)ئەلمانی-فەرەنسی. سەرچاوە: رۆژنامەی فرانکفۆرتە ئەلگەماینە، لە 86/11/20.

10/1978، 150راکێتی دژە ئاسمانی(Roland Flugabwwehr)، شەرکەتیMBBی ئەلمانی و Euro-Missileفەرەنسی. سەرچاوە: تەکنیکی سوپا،85/5و زوید تسایتونگ لە 82/7/28

11/1979، ئیلکترونیکی فرۆکەوانی شەوان، سیمنز. سەرچاوەWulf1989,S63: وDVZلە 84/1/27.

12/1979، سیستێمی دیاریکردن وپێکاندنی ئامانجی مەبەست، MBBئەلمانی. سەرچاوە: میرزوە، 1989.

13/1979، سیستێمی کۆمپیوتەر، ئەلمانیا، هێزی دەریاوان، ئاسمانی و بەشەکانیتری سوپای ئیراق بە سیستێمی کۆمپیوتەری ئەلمانی بەیەك بەستراونەتەوە. سەرچاوە: میرزوا.1989(Mierzwa)

14/1979هیلوکۆپتەری.Breguet-1150-Atl)و(Aluette،شەرکەتی(ئێم.بی.بی)،فەرەنسی-ئەلمانی. سەرچاوە/ پوگروم، ژ.65، 1979، لا.62.

15/1979، فڕۆکەی گواستنەوەی سوپا، (ئەلمانیا-ئیتالیا-ئەسپانیا-ئەنگلتەرا)، شەرکەتی ئێم بی بی و دۆرنیر. سەرچاوە: گۆڤاری پوگروم، ژ.1979،65، لا 62.

1979 /16، 50زریپۆشی جۆریEE-11Uruta، شەرکەتی دایملەر بێنزو ئینگیسا، بەرازیل-ئەلمانیا. مۆتۆری کارپێکردن لە لایەن مرسیدسەوە درووستکرا. سەرچاوە Brasilien :

-Nachrichten94/87,S.10, Military Tectical VS IDR IV/86> S.24,48

50 17/1979زریپۆشیEE-17Sucuri، شەرکەتی دایملەر بێنزو ئەنگیسا، ئەلمانیا-بەرازیل. هەمان سەرچاوە.

1979 /18،150زریپۆشیEE-Cascaval، شەرکەتی دایملەر بێنز، ئەنگیسا Engesa) Zahnradfabrik)، هەمان سەرچاوەی پێشوو.

19/1980پەیمانبەستنی نهێنی چەکی ئەتۆمی لە گەل بەرازیل، حکومەتی ئەلمانیا و بەرازیل، سەرچاوە: رۆژنامەی فرانکفۆرتە ئەلگەماینە(FAZ)لە 1990/9/4.

1980 /20 ، 350زریپۆشی,EE-11Urutu,EE17Sucuri, EE9Cascaval، شەرکەتی دایملەر بێنز، ئینگیسا(ئەلمانیا و بەرازیل Brasilien (

-Nachrichten94/87,S.10, Military Tectical VS IDR IV/86> S.24,48

21/1980، شاحینەیEE-15/EE-25/EE-50، شەرکەتی دایملەر بێنز و ئینگیسا(ئەلمانیا و بەرازیل)هەمان سەرچاوە.(ئەم هەواڵە بەسێ هەواڵی جیاجیا بڵاوکراونەتەوە، من پێکەوە نووسیومن(

1980 /22 ، 500شاحینەی گواستنەوەی زریپۆش، شەرکەتی Blumenhard/Hella, Taurus/Fulda، سەرچاوە: گۆڤاری:

Blaetter des iz3W 103/1982,S48. BUKO Krieg Iran-Irak

1980 /23، شەرکەتیکارل کولپ، دەزگای درووستکردنی چەکی کیمیاوی لە سامەرا. لە1980وە ئیراق توانای هەیە ساڵانە48تۆن سارین و تابونSarin)و(Tabun بەرهەم بهێنێت.رۆژنامەی فرانکفۆرتە روندشاو،1990 /3/20

24/1980، چەکی کیمیاوی، پیلۆت پلانت، بە نرخی30ملیون دۆلار بە عیراق فرۆشراوە(.فرانکفۆرتە ئەلگماینە تسایتونگ لە 1990/8/19-18

1981 /25، 5000چەکی دژە ئاسمانی بە ناوی(HOT)، شەرکەتیMBB/Euromissileئەلمانی-فەرەنسی. سەرچاوە: دێر شبیگل، ژمارە39، 1990، لا.33، Soldat u. Technik7/81, S.374 WT1/82, S.52

26/1981، 456زریپۆشی دژە ئاسمانی(MILAN)، شەرکەتی ئێم بی بی وEuromissile ئەلمانی-فەرەنسی. سەرچاوە: دێر شبیگل39، 1990، لا.33.

1981 /27، 24هیلیکۆپتەریBo-105، لەلایەن شەرکەتیMBBو .CASAئەلمانیا-ئەسپانیا. سەرچاوە دێرشبیگل1990/39.لا.33.

1981 /28، 100زریپۆش، شەرکەتیFaunو .Rotzlerسەرچاوە BUKO-Ruestungsexport : info7/8.S6..

1982 /29، چەکی کیمیاوی(Toxikol.Labors)، لەلایەن ئەم شەرکەتانەوە-Reinbayern, Karl Kolbوسوپای ئەلمانی. سەرچاوە: گۆڤاری دێر شبیگل، ژمارە 1989/4،لا.24.

650 1982 /30زریپۆشیEE-17Suouri,EE-3Jararce ،EE-11Urutuشەرکەتی دایملەر بێنز و شەرکەتی ئیگیسا(ئەلمانیا-بەرازیل). سەرچاوە IWR9/1985.S.1414 :

1982 /31، کارگەی ئاسنسازی بۆ بەرهەمهێنانی تەقەمەنی، شەرکەتی Thyssen, Lasco, AEG Remscheid

1982 /32، 50شاحینەی بۆ گواستنەوەی زریپۆش، شەرکەتی-Faun, Kloekner-Humbold Deutz, . Goodyear.سەرچاوە: گۆڤاری Blaetter des iz3w103/1982.S48

331982/ ، Militaerunimogs، شەرکەتی دایملەر بێنز. هەمان سەرچاوە.

1982 /34، 1050رۆکێتی رۆناڵد، شەرکەتی ئێم بی بی، ئا ئی گی و ئۆیرۆمیسیلیە.

/35سیستێمی چاودێریکردنی هاتوچۆی فرۆکە، شەرکەتیSEL، سەرچاوە: بوکۆ، جەنگی ئیراق-ئیران، لا.13.

1982 /36، تفەنگ، بە شاحینە نێردراوەو لەسەریان نووسیوە چەمنتۆ!. رۆژنامەی فرانکفورتە روندشاو لە82/8/14.

1982 /37، رادار و(Sendenanlagen)، شەرکەتیRhode&Schwarzی ئەلمانی. سەرچاوە: رۆژنامەی فرانکفۆرتە روندشاو لە 1982/8/14.

1983 /38، 70چەکی(Exocet-Lenkwaffen)، شەرکەتیMBBوAerospatiale ، سەرچاوە : Sipri yearbook1987,S251.

1983 /39، چەك و تەقەمەنی زریپۆش، شەرکەتی .Fritz Werner Geisen سەرچاوە: شبیگل1987/31، لا48.

1983 /40، مەشقپێکردن بە 25 کەس لە ئەفسەرانی هێزی ئاسمانی عیراقی لە لایەن-Carl Duisberg-Zentrum GmbH/Dornierو لەشکری ئەلمانی. سەرچاوە DVZ27/1/1984 :، بەرنامەی مۆنیتۆر.

180 /41زریڤۆشیEE-Urutu، شەرکەتی دایملەر بەنز و شەرکەتی ئینگیسا.

42/1984، شەرکەتیRhema Labortechnik, Karl Kolb,و Herberger Bau hammer,Quastدەزگای درووستکردنی چەکی کیمیاوی لە سامەرا نارد. سەرچاوە: پانۆراما لە 86/10/27

1984 /44، شەرکەتی ئێم بی بی و ئایرشبیسیال28(ئەلمانی-فەرەنسی)Exocet-Lenkwaffen0بۆ ئیراق دەنێرن. سەرچاوە Sipiri Yearbook1987,S251 :

1984 /45، 6000راکێت بۆ سیستێمیASTROS-II لە لایەن شەرکەتیH&H Metalform و شەرکەتی بەرازیلیAvibrasبۆ ئیراق نێردراوە. هەمان سەرچاوە، لا250 و گۆڤاری شبیگل1989/51،لا.94

1984 /46، 6هیلیکۆپتەریBK-117لەلایەن شەرکەتی Denzel, MBBوKuehne&Nagel ی ئەمساوی. سەرچاوە: گۆڤاری شتێرن لە 1985/2/7.

47/1984بەش وپێکهاتەکانی(کۆمپیوتەر، ئامێر، ئەزمایش...هتد)سەنتەری لێکۆڵینەوەو گەشەپێدنای سەربازی سعد -16 لەلایەن ئەم شەرکەتانەوە نیردراوە :
Gildemeister(Generalunternehmer),MBB,Rheinmetall,Fritz Werner, Kar Kolb, Siemens, Integral/Sauer Informatic/CMES(Firmengruppe),Koerber AG, PBG mbH/BP/Degussa/Mauser/Tesa/Zeiss.سەرچاوەکان: گۆڤاری شبیگل، ژمارە13، لە1989 و رۆژنامەی تاتس لە1989/4/28، فرانکفۆرتە روندشاو، شبیگل لە 1989/3/27. لە لیستەکەدا هەر ناردنی هەر مەتریالێك بە ژمارەیەکی جیا بڵاوکراوەتەوە. من هەمووم کردووە بە ژمارەیەك.

1984 /48،مەشقپێکردن لە بوارەکانی سەعد 16، لە 38شەرکەتی ئەلمانی مەشق پێکردنی ئەفسەرانی ئیراق بەرێوەچووە. ، شەرکەتە سەرەکییەکان: ئێم بی بی، .Koerberسەرچاوە Profil 20.3.1989 :

1985 /49، شەرکەتیWater Engineering Ttading GmbH(W.E.T), Merkur 50 تون لەم ماددە کیمیاوییانەی خوارەوە بۆ عیراق دەنێرن Phosphorti, Methylenchlorid, : Isopropylamin, Natriumfluorid, Tabun-Grundstoffe..سەرچاوە: گۆڤاری شتێرن لە 88/3/30، فرانکفۆرتە روندشاو لە 88/4/28، رۆژنامەی تاتس لە 87/12/10.

/50شەرکەتی(دووبل یو.ئی.تی)پرۆژەی چەکی کیمیاوی بە ئیراق(لە فەلوجە)دا. ئەم پرۆژەیە بۆ درووستکردنی مادەی تابون، سارین وVX ە. سەرچاوە: کۆپن/کۆغ1990، لا239.

1985 /51، شەرکەتی ئێم بی بی(ئەلمانی)و ئایەر شپیسیال(فەرەنسی)پێکەوە96چەکی-Exocet Lenkwaffenبۆ ئیراق دەنێرن.سەرچاوە: سەرچاوەی پێشوو، لا251

1985 /52، 176زرێپۆشی ئی.ئی-9کاسکەڤال. سەرچاوە: بەرازیلیشە ناخرشتن1987/94، لا10. بە دووهەواڵی جودا بڵاوکراوەتەوە. یەکەم جار 26زرێپۆش و دووهەم جار 150. من کردوومن بە یەك هەواڵ.

1985 /53، شەرکەتی Magirus-Deutz, ، و شەرکەتیLeitz ی ئەفریقای خواروو، Haubitzen G-5 155mmبۆ ئیراق دەنێرن. هەمان سەرچاوە، لا254.

1985 /54، 180شاحینە لەلایەن شەرکەتیSteyr-Daimler-Puch, MTUنەمساوی بۆ ئەدرەسی وەزارەتی بەرگری ئیراق دەنێرن. سەرچاوە: گۆڤاری بوکو، جەنگی ئیراق - ئیران، لا.12، گۆڤاری Blaetter des iz3W 128/1985K s.3.

1986 /55، ناردنی چەکی بیولۆگی، لەلایەن شەرکەتیRhema Laborttechnikئەلمانی .

سەرچاوە: شبیگل1990/33.

1986 /56، شەرکەتیSigma Chemie, Plato Kuehn چەکی بیۆلۆگیPilzgift بۆ ئیراق دەنێرن. پێکهاتەکانی: mgT-2 u.100mg HT-2,Toxin, 2000mg Diacetozyscripenol, 500 100Verracarol.سەرچاوە: فرانکفۆرتە روندشاو لە1989/1/31.

1986 /57شەرکەتی(دوبل یو. ئی.تی) ئامیری تری ناردووە بۆ بەکارخستنی بەرهەمهێنانی چەکی کیمیاوی لە فەلوجە کە لە ساڵی1991کەوتووەتە کار کردن. سەرچاوە: شبیگل 1989/4.

/58شەرکەتی دایملەر بێنز(مێرسیدس)6737شاحینەی سەربازی بۆ ئیراق دەنێرن. سەرچاوە: گۆڤاری دێر شبیگل، ژمارە 31 لە 1986.

1986 /59، شەرکەتیPhilips Deutschland50 چاویلکەی .Typ MB-8028فرۆکەوانی هیلیکۆپتەر بەکاریدەهێنن. نرخی5،4ملیون مارك. سەرچاوە: رۆژنامەی تاتس لە1989/6/7وگۆڤاری دژ بە ملیتاریزم (بوکۆ)، ژمارە25.

1986 /60، شەرکەتیKrupp Atlas Elektronik مەشق بە ئەفسەرانی ئیراقی دەکەن. سەرچاوە: بوکۆ، جەنگی ئیراق-ئیران، لا13.

1987 /61، شەرکەتی(Sigma Chemie, Plato Kuehn (100mg Pilzgift HT-2 u. T2 چەکی کیمیاوی بەنرخی600هەزار مارك بە ئیراق دەفرۆشن. سەرچاوە: رۆژنامەی فرانکفۆرتە روندشاو لە 1989/1/30.

1987 /62، شەرکەتی(دووبل یو.ئی.تی)ئەلمانی و شەرکەتی (Atochem)ی فەرەنسی، مەشق بە پسپۆرە ئیراقییەکان دەکەن لەبواری چەکی کیمیاوی. سەرچاوە: رۆژنامەی تاتس لە 89/1/26.

1987 /63، شەرکەتی ماوزە(یونان)، سیمینز، چەکی دژ ئاسمانیArtemis30 بە ئیراق دەفرۆشن. سەرچاوە: شبیگل، ژمارە 31 لە 1987.

1987 /64، شەرکەتی دایملەر بێنز و ئینگیسا200زرێپۆشیJararca بە ئیراق دەفرۆشن. سەرچاوە: کتێبی سیپری یارس بوغ1987،لا.250.

1978 /65، شەرکەتی ئەلمانی داایملەر بێنز250زرێپۆشیCascavalبە ئراق دەفرۆشن. سەرچاوە: هەمان سەرچاوەو هەمان لاپەڕە.

/66شەرکەتیPaul Heinrich Reederei، 2085tلەFliegerbombengehhaeuse بۆ ئیراق دەنێرن، سەرچاوەEl Pais, 10.5.1987 :

1987 /67، 6ئەفسەری ئیراقی لە لایەن سوپای ئەلمانییەوە لە قوتابخلنەی باڵای سەربازی، مەشقیان پێدەکرێ. سەرچاوە: رۆژنامەی زوید تسایتونگ لە 1987/7/29.

1987 /68، شەرکەتیMBB، دەزگای پرۆژەی 395 بۆ درووستکردنی رۆکێتی ناوەند هاوێژ بە نرخی 1000ملیون بۆ ئیراق دەنێرن. سەرچاوەKoppe/Koch1990/S.293-343 :

1978 /68، ئەم شەرکەتانەی خوارەوە، بەرپرسن لە درووستکردنی پرۆژەی395و دابینکردنی هەموو پێداویستییەکانی:

Walter Thosthi Boswau(Wtb), BBC, Nickel Klimatechnik, Siemens(Erlangen), Rudolf Otto Meyer(ROM), Schaeftlmaier Elektroanlagen GmbH, MBB,

Industrieofenanlagen(Rohrgas-.سەرچاوە Koppe/Koch1990, S293, : Spiegel39/1990,S32.

1988 /69، شەرکەتیH&H Metalform und weitere BRD Firmen پرۆژەی راکێتی -1728بە ئیراق دەفرۆشتن و بۆی دادەمەزرێنن. هەمان سەرچاوە، لا244 .

1989 /70شەرکەتی LoI Industrieofenenlagn(Rorgas-Tochter)کۆمپانیای درووستکردنی بۆمبا لە شاری تاجی درووستدەکەن. سەرچاوە: شبیگل1990/32

1989 /71شەرکەتیLeyboldبەشداری لە درووستکردنی فابریکی بۆمبادرووستکردن لە تاجی دەکەن. هەمان سەرچاوەی پێشوو.

72/1989شەرکەتی بیناسازی) Zueplin ئێستا لە سلیمانی مەکتەبیان کردووەتەوەوHochtiefکۆمپانیای بۆمبادروستکردن لە تاجی درووستدەکەن. هەمان سەرچاوەی پێشوو، ژمارەی1990/28 .

1989 /73شەرکەتی H&H Metalform ماشینی چەکی ئەتۆمی بۆ درووستکردنی، Gaszentrifugen .هەمان سەرچاوەی پێشوو/ژ1990/33

74/1989شەرکەتیExport-Union, Saarstahl، مەعدەنی تایبەت بۆ چەکی ئەتۆمی بە نرخی3،8 ملیون مارك بۆ ئیراق دەنێرن و مەشق بە پسپۆڕە ئیراقییەکان دەکەن. سەرچاوە: رۆژنامەی فرانکفۆرتە ئەلگماینە تسیتونگ و گۆڤاری دێر شبیگل1990/33.

/75شەرکەتیInwako GmbH، ماگنێتی بازنەیی بۆ درووستکردنیultrazentrifugeدەنێرن. سەرچاوە: شبیگل1990/400.

1989 /76شەرکەتیGraeser GmbH، بەشدلری دەکەن لە دامەزراندنی کۆمپانیای بۆمبادرووستکردن لە تاجی. هەمان سەرچاوەو ژمارە.

/77شەرکەتی ئێم.بی.بی،16هیلیکۆپتەریBK-117بەئیراق دەفرۆشن. سەرچاوە Sipri: yearbook1990,S280.

1989 / 78، شەرکەتی(Hertl, Leifeld&Co(Leico، بەشداری لە پرۆژەی راکێتی 1728کردووە. سەرچاوە: رۆژنامەیWirtschaftwoche,22.6.90, S54-58

79/1989بانقیDresdnerی ئەلمانی وبانقی ئیتالیاییBNLبەپوول پشتگیری لە درووستکردنی پرۆژەی1728یان کرد. سەرچاوەBUKO Rund brief,Nr.27: و رۆژنامەی<Financial T8.9.89

1989 /80شەرکەتیMAN, SMS Hasenclerver GmbH بەشداریانکرد لە پرۆژەی1728. سەرچاوە: شبیگل1990/28.

/81شەرکەتیFerrostahl, Rheinmetall, Buderusبەشداریانکرد لە درووستکردنی کۆمپانیای درووستکردنی بۆمبا لە تاجی. سەرچاوە: شبیگل1990/28.

1989 /82، شەرکەتیKloecknerفڕنی کوڵاندنی ئاسن بۆ کۆمپانیای بۆمبادرووستکردن لە تاجی نارد. سەرچاوە: سەرچاوەی پێشوو، ژ28.

/83بەپێی بەرنامەی پانۆراما لە 1990/10/4، ئەندامی"سەربەخۆی"موخابەراتی ئەلمانی دەستیان لە ناردنی چەکی کیمیاوی هەبووە .

بەڵام ئەمریكایش رۆڵی خۆیی گێراوە لە بەهێزكردنی رژێمی سەددام: هەروا بەگوێرەی سەرچاوەی نیویۆرك تایمز، وەزیری بەرگری ئێستای ئەمریكا(رامسفێڵد)، لە كاتی جەنگی ئیراق-ئیران، لە1983سەردانی ئیراق كردووەو بە رێپێدانی وەزارەتی ئیكسپۆرتی دەرەوە، چەكی بیولۆگییان بە رژێم داوە .

و دەیان شەركەتیتر .

سەرچاوەی سەرەكی ئەم لیستەیە، لە دوو گۆڤاری ئەلمانی دژ بە ملیتاریزم و خەباتدەكەن لە پێناو رێگەگرتن لە بەرهەمهێنان، فرۆشتن و ناردنی چەك و تفاقەكانی چەكسازی بەناوی :

Die Totes Kremer,1991.وTATORT Irak,NOV/1990

تێبینی: ئەم وتارە لە رۆژنامەی ئاسۆ بە دوو بەش لە 2006/6/30-29 بڵاوكراوەتەوە

23/2/2003

جینۆسایدی گەلی كوردستان، یاسا نیونەتەوەییەكان و ئەركەكانمان

پێشی هەڵەبجە و ئەنفال

ناكرێ باس لە جینۆسایدی گەلی كوردستان بكەین، بەبێ ئەوەی بە كورتی ئاوڕێك نەدەینەوە لە مێژووی جینۆسایدی گەلانی ترو شێوەی هەوڵە یاسایی، ئەخلاقی و سیاسییە جۆراجۆرەكان، ناسینی

تاوانباران، قەرەبووی زیانەکان بۆ نەوەی قوربانیان، یا داوای لێبووردنیان لێ بکەن. ئەوە 16ساڵە بەسەر کارەساتەکەی ئێمە تێدەپەڕێ، لێ جینۆسایدەکانی تر وا خەریکە100ساڵیشیان بە سەر تێدەپەڕێ، بەڵام نەوەکانیان ئێستایش لە دژی تاوانبارەکاندا، دەنگی خۆیان هەڵدەبڕن، داخوازییە ڕەواکانیان بەرزدەکەنەوە، تاوانەکان بە بیری جیهان دەهێننەوە. منیش زۆر جار لە بۆنە جیاجیاکانەدا ئەم بانگەوازە دەخوێنمەوە: لە هیچ خۆش مەبن، هیچ لە بیر مەکەن!

لە 1904-1907 لە شکری ئەلمانیا لە"ئەلمانیای باشوری رۆژئاوای ئەفریقا-نامیبیا-!"کۆمەڵکوژی گەلی هیریرۆیان کرد. لە 000 80هیریرۆ تەنها 130 15کەس و لە 000 20(ناما)یی 9781کەسیان مایەوە. هەموویان بە زۆرەملی بۆ بیابانی ئۆماهیکۆ نێردران و لە سەرچاوەی ئاو دابڕان و لە تینوێتیەوە گیانیان لە دەستدا. زیندانییەکانیان، کوتکردن و بە ئاگر لە سەر گیانیاندا پیتی-GH) کورتکراوی زیندانی هیریرۆ)نووسی و بۆ کارکردنی زۆرەملی راپێچکران...

ئەم کۆمەڵکوژییە لە سەر بڕیاری جەنەراڵ لۆتەر فۆن تروتا ئەنجامدرا. لە نامەیەکی بۆ خەڵکی هیریرۆ لە 1904/10/2هاتووە:(من، گەورەترین جەنەڕاڵی سەربازە ئەلمانییەکانم، ئەم نامەیە بۆ گەلی هیریرۆ دەنێرم. هیریرۆ چیتر ژێردەستی ئەلمانیا نییە... گەلی هیریرۆ دەبێ ئێستا وڵاتەکە بەجێ بهێڵن، ئەگەر بەجێی نەهێڵن، ئەوا من بە کوتەکێکی گەورە ناچارتان دەکەم بە جێی بهێڵن. لە ناو سنوری ئەلمانیا-مەبەستی نامیبیایە-، هەر هیریرۆیەك، چەکدار بێ یا بێ چەك، مەڕوماڵاتی هەبێ یا نەبێ، گولەڕێژ دەکرێ. من چیتر ئافرەت و منداڵ وەرناگرم، بۆ ناو گەلەکەیان قاویان دەدەم، یا دەیانگوژم. ئەمە ڕای منە بۆ گەلی هیریرۆ (.

جەنەڕاڵێکی تر وتویەتی: بیابانی ئۆماهیکۆی بێ ئاو، دەبێ کۆتایی بهێنی بەوەی چەکی ئەلمانی دەستیپێکرد: لەناوبردنی گەلی هیریرۆ.

لە 2001/10/1، واتە پاش 97ساڵ، أیکخراوی کۆمەڵەی گەلانی هەڕەشەلێکراو، نامەیەك بۆ وەزیری دەرەوەی ئەلمانیا دەنێرن، تێدا هاتووە: (لە کۆنفرانسی جیهانی دژی راسیزم لە دوربانی ئەفریقای خواروو، لە وتارەکەتاندا لە 2001/9/1 نموونەیەکی زۆر باشتان پیشاندا کاتێ قوربانیانی کویلایەتی و کۆلۆنیالیزم و نەوەکانیان دڵنیاکردەوە، بەرپرسیاری لە بەرامبەر ناڕەوایەتی رابردوو هەڵگرن. بۆیە منیش ئەمڕۆ بە ناوی کۆمەڵەی گەلانی هەڕەشەلێکراوەوە لە کانگای دڵمەوە، تکاتان لێ دەکەم، ئەلمانیا، ناوی جینۆسایدی هیریرۆ لە نامیبیا(1904-1907)بهێنێ و فۆرمێکی شیاو بۆ قەرەبووی زیانەکانیان بدۆزن، وەك یارمەتی پەڕەسەندنی دیاریکراو. هیریرۆ ئێستا بارودۆخێکی کۆمەڵایەتی و ئابووری سەختی هەیە. لە هەڵویستی وەزارەتی کاروباری دەرەوە و لیژنەی داخوازییەکان لە پەرلەمان(بی تی-بڵاوکراوەی4844/14)لەم بارەیەوە هەمیشە دووبارەی ئەو ئەرگومێنتە دەکەنەوە کە مافی گەلان زاراوەی جینۆساید لە لایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە، یەکەم جار لە 1948بەکارهێنراو کارتێکردنی بەسەر پێشی ئەو بروارەوە نییە .

با، ئەمە زۆر ئاساییە، بە بەردەوام بۆ هۆلۆکۆستی ناسیونال سۆسیالیزم لە دژی جوو، سنتی و رۆما، داوای لێبووردن دەکرێ)...

لەم نامەیەدا، بە بەڵگەوە، بیانووی ڕەسمی حکومەتی ئەلمانی پووچ دەکرێتەوە. جینۆسایدی جوو و سنتی رۆما پێشی 1948روویداوە. نامیبییەکان نوێنەری خۆیان دیاریکردووە و ئەوە چەندین ساڵە حکومەتی ئەلمانی داوای پێشوازیکردنی رەسمیان، رەتدەکاتەوە. سەرەڕای ئەوەش، رەنج و تێکۆشان بۆ بەدەستهێنانی داخوازییەکانیان درێژەی هەیە.

أ. حەیدەر، بە یادی جینۆسایدی ئەرمەن دەنووسێ: (...پتر لە 1.5ملیون ئەرمەنی کوژرا. مرۆڤی بێ چەك کە نەیانتوانن بەرگری لە خۆیان بکەن بە بڕیاری رێکخراو، لەلایەن لەشکرەوە لەناوبران. لە گەڵ ئامادەکردنی سیناریۆی پێشوەخت، ئاگری گیانی أاسیزم و شوڤێنیزمیان لە دانیشتوانیان بەردا. بۆ ئەوەی لە دژی ئەرمەنییەکان أاوەستن...لە مێژوودا هیچ دەسەڵاتێکی تر نییە، ئاوا بەدرێژی پراکسیسی جینۆسایدی هەبێ و درێژەی پێبدابێ وەك تورکیای کۆلۆنیالیست....) . ئەم تاوانەش کە لە 1915/4/24ئەنجامدراوە، وەك ئەوی پێشووی، وا بوو نزیکەی85ساڵ دەچێ، لە تورکیا تابووە. پەرلەمانی ئەلمانیاش تا ئێستا، ئەم تاوانە بە شێوەیەکی رەسمی بە جینۆساید لە قەڵەم نەداوە. هۆی سەرەکی ئەم هەڵویستە، بەندە بە رۆڵی ئەلمانیا لەم کۆمەڵکوژییە. ڤۆلڤگانگ گوست لە وتاری(رووپۆشینی بەشداربووانی تاوان) دەنووسێ: (...ساڵێك پاش کۆتایی پێهاتنی جەنگ، ئەلمانەکان ئەکتەکانی وەزارەتی دەرەوە لەم بارەیەوە بە دوکومێنت بڵاوکردەوەو بە جینۆساید پیشانیدا. قەشە جۆهانس لیپیسیوس(باشترین دۆستی ئەرمەنییەکان) لە 1919لە سەر داخوازی وەزارەتی دەرەوە444فایلی بڵاوکردەوە کە وەڵامی تێروتەسەل لە سەر جینۆساید دەداتەوە....لە جەنگی جیهانی یەکەم، ئەلمانەکان گرنگترین دۆستی تورکیا بوون و لە هەموو لایەنێك باشتر ئاگایان لەو تاوانانە بوو کە لە ئەنادۆل و بیابانی سوریا ئەنجام دەدرا، وەك چۆن لیپسیوس لە کتێبەکەیدا ئەو بەڵگان پیشاندەدا. بەڵام ئەو دیکومێنتانە کە بە زاراوەی کۆنی سویتەرلن نووسراوە...و ئەو شوێنانە کە بەشداری واقیعی ئەلمانیا دەسەڵمێنی، دەسکاریکراوە. بۆ نموونە، سڕینەوەی ئەو بەڵگانە کە بەشداری ئەلمانیا دەسەڵمێنی لە لێدانی أاپەڕیوەکان لە زاتون و ئورفە (...

ئێستا پەرلەمانی سوید بەأەسمی جینۆسایدی ئەرمەن ناسی. پاش تێپەڕبوونی ئەم هەموو ماوەیە، تازە(پەرلەمانی فەرەنسی لە 2001/1/18دا، بە یەکدەنگ بەرخوردی تورکیا لە دژی ئەرمەن بە جینۆساید ناسی. لە ئیتالیا، هێشتا لە ناو ئەرشیفەکانیاندا بۆ بەڵگە دەگەڕێن، تا کوشتنی ئەرمەن بە جینۆساید بەرەسمی بناسن. بەریتانیا هەمان نیازی هەیە) . لە ووتاری رۆژنامەنووس(سباستیان فیشەر)یش هاتووە: کارلس لیمان(قسەکەری حزبی سی. دی. ئو لە پەرلەمانی ئەلمانی) وتی: ئەم پرسیارە بیروڕای گشتی نابزووێنێ. ئێمە لێرە کەمایەتی ئەرمینیمان نییە. ئەلمانیا، لە دیسکسیونی بە ئەندام وەرگرتنی تورکیا لە یەکێتی ئۆروپا، گرفتێکی توندی لە گەڵ تورکیا هەیە و هەروا ئەلمانیا لە تورك جمەی دێ. مەحکومکردنی تورکیا لە لایەن پەرلەمانەوە کۆنتراپرۆدۆکتیڤە. قسەکەری سیاسەتی دەرەوەی سۆسیال دیموکراتەکان(گێرت ڤایسکیرشە)لە پەرلەمان، هیچ بە گرنگی نازانێت لەم دیباتەیە بەشداری بکا. تاقە حزب کە لە ناو پەرلەمان داوای مەحکومکردنی ئەو تاوانە دەکا، حزبی دیموکراتە

سۆسیالیستەکانە. قسەکەری ئەم حزبە و ئەندامی گروپی پەرلەمانی ئەلمانیا– تورکیا(ئوڤە هیکش) دەڵێ:دەبێ لە کارە ناڕەوایەکان بکۆڵینەوە. لە حاڵەتی ئەرمەن و کوردەکان...) . شایانی باسە پەرلەمانی نەمسایش بە ڕێککەوت لە یادی کیمیابارانی هەڵەبجە گفتوگۆ لە سەر جینۆسایدی ئەرمەن دەکەن:(کۆمیتەی مافی مرۆڤ سەر بە پەرلەمانی، لە 2000/3/16، لە سەر داخوازی حزبی سەوزەکان لەم بارەیەوە گفتوگۆیان کرد)

هەروا ئێستایش لە ئەلمانیا لێکۆڵینەوە، فیلم و گفتوگۆ لە بارەی جینۆسایدی سنتی و رۆما و جووەکان دەکرێت. ئێستاش جووەکان بۆ نازییە تاوانبارەکان دەگەڕێن، دەستگیرو سزایان دەدەن. سەیر ئەوەیە پێشی نزیکەی 6ساڵ نامیلکەیەکم لە بارەی(تیئۆرییەکان لە بارەی فاشیزم) بۆ بڵاوکردنەوە، بۆ لایەنێك لە کوردستان نارد، بەرپرسێکیان گوتبووی: (ئەم بابەتە بەسەر چووە !!(

جینۆساید، لە گەڵ تاوانەکانی تر بەراورد ناکرێ، تەنانەت جوداشی دەکەنەوە لە تاوانی جەنگ . بەڵام لە بەر ئەوەی ئێمە هێشتا لە جینۆسایدی گەلەکەمان بە تێرو تەسەلی تێنەگەیشتووین، بۆیە زۆر کەس لە بواری نووسین لە بارەی جینۆسایددا، بە ئارەزووی خۆی، باسی تاوانەکانی تری دەسەڵاتی فاشیست لە عیراق تێهەڵکێش دەکەن. ئەم هەڵەیە دەبێ کۆتایی پێ بێ. لەم بارەیەوە چەندین ووتار، بەیاننامەی پڕ لە نەزانین لە بارەی تاوانی هەلەبجە و ئەنفال نووسراوە .

تاوانی جینۆساید وایکرد، نەتەوە یەکگرتووەکان جاڕی مافی گەلان بدەن و لە 1952 یاساکان لە بارەی ڕێککەوتن لە سەر پاراستنی مافی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان دەربکەن و لە سەری ڕێکبکەون و دادگای تایبەتیش بۆ ئەم بۆنەیەوە دابمەزرێنن:

1921، تریبونالی تاوانی جەنگ لە لایبزگ.

1945-1946تریبونالی سەربازی لە نورنبێرگ

1946-1948تریبونالی سەربازی لە توکیو

1993دادگای سزادانی جیهانی بۆ یوگسلاڤیای رابردوو لە دێنهاگ.

1995دادگای جیهانی بۆ تاوانباران لە رواندا لە(ئاروشا)دا دەست بە کار دەبێ.

دوو دادگایە دواییەکان لە سەر بڕیاری مەجلسی ئاسایشی جیهانی دامەزراوە.

کام دادگا بەرپرسیارە لە بەرامبەر جینۆسایدی گەلی کوردستان لە 1988؟

لە چەندین گفتوگۆ و تاردا، لە نابەڵدییەوە، هەمیشە دووبارەی ئەو بۆچوونە کراوە کە دادگای دینهاگ بۆ دادگایی کردنی میلۆسۆڤیچ، پەیوەندی بە داخوازی گەلی کورد بۆ دادگایی کردنی بەرپرسیارانی جینۆسایدی ئەنفال، نییە. بەڵام ئەم بەڵگانەی خوارەوە، ئەو بۆچوونانە راست دەکەنەوە و دەکرێ بە روونی بگوترێ: بەڵێ، دادگای دەێنهاگ لە هۆڵەندا بەرپرسیارە لە دادگایکردنی سەددام و سەرانی تری

حکومەتە تاوانبارەکەی. بە داخەوە چەندین کەسی دڵسۆز لەم بارەوە زانیاری هەڵەیان بە خەڵك گوتووە. بۆ؟

-لە ڕێککەوتنی(روم) ساڵی 1998دا وڵاتان لە سەر دادگای ناوبراو ڕێککەوتن. لە بڕگەی پێنجی ڕێککەوتنەکە نووسراوە: (دادپەروەری لەم دادگایە، بۆ قورسترین تاوان دیاریکراوە، ئەو تاوانانە کە هەموو کۆمەڵگای جیهانی دەگرێتەوە. دادپەروەری لەم دادگایە، حاڵەتی ئەم تاوانانەی خوارەوە دەگرێتەوە.

أ- تاوانی کۆمەڵکوژی،

ب- تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی،

پ- تاوانی جەنگ،

ت- تاوانی دەستدرێژکردن.

بەپێی ئەم بڕگەیە بێ :

1/سەرانی حکومەتی کۆماری عیراق، لە 1988/3/16دا، بە کردەوە و بە پێی بڕیارێکی پێشوەخت، تاوانی(أ)و(ب) لە دژی خەڵکی کوردستان ئەنجامداوە. شوێنی تاوان(هەڵەبجە، شێخ وەسانان، بالیسان و سەدان دێ و شارۆچکەی کوردستانی/ عیراق). هاوکات، ئەو تاوانانە زەدەکردنی ئەم بڕگەکانی چوارەم کۆنڤۆتسیون(ڕێککەوتن)ی جنیفە لە 1949:

بڕگەی: 3کە تێدا هاتووە: (نابێ دیلی جەنگ هەسبریندار، بەخراپی مامەڵەی لە گەڵدا بکرێ یا بکوژرێ. ئەمانە لە ژێر پاراستنی خاچی سووردان)

بڕگەی 4: سەرکردەی جەنکەکان پەرسیارن لە پاراستنی هەموو ئەو کەسانە کە بەشدار نین لە دوشمنکارییەکەیان. پێشی هەموو شتێك، ئەشکەنجەدانی مرۆڤ قەدەغەیە یا بە شێوەیەکی سامناك یا کەرامەتشکێنانە مامەڵە بکرێ یا بەبێ شێوەی یاسایی و حوکمدان بکوژرێ. دەبێ نەخۆشەکان وەك سەربازە بریندارەکان بپارێزرێن....

ئەم ڕێککەوتننامەیە لە 1977 بە دوو بڕگەی تر بەرفراوانکرایەوە. هەردوو بڕگەکە لە لایەن ڕژێمی بەعس لە عیراق بە هەزاران شێوە زەدەکراوە :

دەبێ کەسایەتی مرۆڤ، کەرامەت، نەریت و بڕوا ئاینییەکەی و مافەکانی خێزانی ڕێزی لێ بگیرێت.

بەرخوردی سامناك، لەناوبردن، ئەشکەنجەدان، هەڵواسین بە بێ دادگاییکردنی یاسایی، سەروشوێن وونکردن، ڕاوڕووتکردن، زەبروزەنگ بەکارهێنانی ناڕەوا بۆ وێرانکردن موڵکایەتی تایبەت یاساغە .

2/ هەموو جیهان ئاگاداری ئەم تاوانەیە: ڕێکخراوی مافی مرۆڤ، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست یەکێکە لەو ڕێکخراوانە کە زۆر بە باشی ئاگاداری کوشتنی خەڵکی مەدەنی، تاڵانکردنی سەروەت و سامان و وێرانکردنی ئینفراستركتوری دانیشتوان و ونکردنی هەزاران هاوڵاتی مەدەنین .

3/ ڕژێمی عیراق بە پیلان و نەخشەیەکی پێشوەخت داڕێژراو، خۆیی ئامادەکردووە بۆ ئەنجامدانی ئەم تاوانە. بە هەموو هوشیاری و ئاگابوون، چەکی کۆمەڵکوژ(گازی کیمیاوی) بە کارهێناوە، بە مەرجێك زانیویانە سەرئەنجامی بە کارهێنانی ئەم چەکە، دەبێتە هۆی کۆمەڵکوژی هەزاران تسیڤیل .

لە ماددەی 6ی ئەم ڕێککەوتننامەیە، واتای(کۆمەڵکوژی) بەم شێوەیە دیاری دەکەن: هەر کەسێك ئەم کردەوانە بکا کە بەو مەبەستەوە ئەنجامیان دەدا، نەتەوەیەك، ئەتنێ، ڕەگەزێك یا گروپێکی ئاینی بە تەواوی یا تا ڕادەیەك لەناو ببا: أ- کوشتنی ئەندامەکانی گروپەکە، ب- بوون بە هۆی گەیاندنی زەرەی گیانی و ڕۆحی سەخت بە ئەندامانی گروپەکە.

بە گوێرەی ئەم دوو خاڵە، تاوانەکانی ڕژێمی دەسەڵاتدار لە ئۆپیراتسیونە بەدناوەکەی ئەنفال مەحکومە .

ماددەی 7: تاوان لە دژی مرۆڤایەتی

أ-... مانای"تاوان دژی مرۆڤایەتی"هەر یەکێك لەم کردارانە، کە وەك بەشێك لە مەبەستێکی گەورە یا هێرشێکی ڕێکخراو دژی دانیشتیوانی مەدەنی بە مانای هێرشبردن ئەنجام دەدرێ:1-کوشتن2-لەناوبردن3-کویلەکردن4-دەرکردن یا گواستنی زۆرەملی دانیشتیوان،5- یاساغکردنی ئازادی یا هەر یاساغکردنێکی سەختی ئازادی جەستەیی، لە ژێر زەدەکردنی، بنەما سەرەتاییەکانی مافی گەلان ئەنجام دەدرێ.6-ئەشکەنجەدان7-زەوتکردن، کویلایەتی سێکسی، سۆزانی پێکردن بە زۆرەملی، دووگیانخستنی بەزۆرەملی یا هەر فۆرمێکی زەبروزەنگی سێکسی سەختی هاوتاکانیان.8- چەوساندنەوەی گروپێکی دیاریکراو یا کۆمەڵێك بە هۆی سیاسی، أاسیستی، ناسیونال، ئەتنی، کلتوری یا هۆی ئاینی.

ڕژێمی بەعس، لە ئەنجامدانی تاوانی ئەنفالدا، هەستاوە بە تاوانی 1، 2، 4، 5، 6، 7، 8. لە بارەیانەوە هەزاران بەڵگە و شایەت هەیە .

ئێمە پێش ئەوەی هەر گلەییەکی ڕەوا لە لەلایەنێکی تر بکەین، دەبێ یەکەم جار بە چاوێکی أەخنەگرانەوە تەماشای هەوڵەکانی خۆمان بکەین و وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە: ئێمە تا ئێستا چیمان کردووە؟ ئەرکەکانمان چییە؟

أاستە لەم ماوەیەدا، لە کوردستاندا چەندین هەنگاوی گرنگ نراوە وەك: 1-لە 3/16ماتەمینی گشتی ڕادەگەیندرێت2-دەست کراوە بە سەرژمێری قوربانیان.3- دامەزراندنی سەنتەری ئەنفال.4- بڕیاری یارمەتیدانی کەسوکاری ئەنفالکراوەکان.5- بەڵێنی دامەزراندنی پەیگەر بۆ قوربانیانی کارەساتەکە و چەندین هەوڵی تر. ئەوەی جێگای ڕەخنە بێت، هەردوو ئیدارەکە پێشوازیان لە داخوازی جەماوەر

نەکرد بۆ دادگایی کردنی ئەنفالچی نەزار خەزرەجی. ئەمە هەڵەیەکی کوشندەیە و دەبێ چارەسەر بکرێت. هیچ کەسێك بۆی نییە، لە هیچ ئەنفالچییەك خۆش بێت، چونکە ئەم داخوازییە، تەنها پەیوەندی بە گەلی کوردەوە نییە، بەڵکو پەیوەندی بە هەموو مرۆڤایەتییەوە هەیە. دادگاکانی کوردستان یا دادگای نیونەتەوەیی بۆیان هەیە بە شێوەیەکی یاسایی لە بەشداربوونی ئەو کەسانە لە تاوانی جینۆساید بکۆڵنەوە، گوێ لە بەرگریکردنیان بگیرێت، ئەوسا بە پێی بەڵگە و قسەی شایەت بڕیاریان لەسەر بدرێت .

هەروا لە دەرەوەشدا، هەموو ساڵێك بە سەدان پرۆتێست و ئەکتسیون کراوە، بەڵام بە گشتی، تا ئێستا نەگەیشتووین بە ئاستی ئەم خاڵە گرنگانەی خوارەوە:

1/ دیاریکردنی نوێنەرایەتییەکی ڕەسمی بە ناوی قوربانیانی جینۆساید بۆ گفتوگۆکردن لە گەڵ ڕێکخراو، دەزگا حکومەتی و نا حکومەتییەکان.

2/ دیاریکردنی داخوازییەکانمان. بە داخەوە لەم بارەیەوە ناڕۆشنییەکی لەبەرچاو بەدی دەکرێ. پێشی چەند هەفتەیەك، برایەکی زۆر چالاك کە لەم بوارە شوێنی دەستی دیارە، وتی"ئێمە دەبێ داوای قەرەبووی زیانەکان تەنها لە حکومەتی عێراق بکەین". ئەگەر ئەم برادەرە ئەوەندە چالاك نەبوایە، گلەییەکی وای تووش نەدەبوو بۆ ئەو دەربڕینە بێ سەروشوێنە. قەرەبووی زیانەکان لە پەیوەست بە حکومەتی عیراق، تەنها سەری رژێم و دەسەڵاتەکەیەتی. بەڵام هەقی ئەوەمان هەیە، داوای قەرەبووی زیانەکان لە ئەلمانیا یا هەر دەوڵەتێکی تر بکەین، کە گازی کیمیاوی یا دەزگا و کەرەستەی دامەزراندنی شەرکەتی بەرهەمهێنانی گازی کیمیاوی بە رژێمی فاشیست لە عیراق فرۆشتوە. چەندین ڕێکخراوی مرۆڤدۆستی ئەلمانی هەیە، ئەم داخوازییە بەرزکردووە، کەچی خودی بەرەی قوربانییان زاتی ئەوە ناکەن ئەم داخوازییە بە ڕەسمی بەرز بکەنەوە.

3/ تا ئێستا هەوڵمان نەداوە، چەند پارێزەرێکی شارەزا و خاوەن ئەزموون لە بواری مافی گەلان بکەین بە وەکیلی خۆمان بۆ ڕێکخستن، فاکت کۆکردنەوە، و هەر ئیشێکی یاساییانە کە خزمەت بە داوای دادگاییکردنی رژێمی بەعس دەکا. لە کوردستان چەندین یاساناسی بە توانا و شارەزا هەیە کە توانایان بەسەر زمانی ئەنگلیزیش دەشکێ. بەداخەوە ئەوانیش تا ئێستا کارێکی وا پوخت و چڕوپڕیان نەکردووە، تا هەر هەمووی وەك ئەکتێکی تایبەت بخرێتە بەر دەستی پارێزەرانی ئەم وەڵاتانە. بە کورتی: ئێمە دەبێ خۆمان هەنگاو بنێین و چاوەڕوانی کەس نەکەین .

ئەوەی لەم بارەیەوە دڵخۆشکەر بێ، ئەوەیە، هەموو لایەك هەوڵدەدا بە نووسین، کاری خزمەتگوزاری، چالاکی، کۆنفرانس، ڕەخنەو پێشنیار هەنگاوی درووستر بنێن و هەر هەموو دووپاتی پێکەوەکارکردن دەکەن، ئەمەش تاقە زامنی سەرخستنی هەوڵەکانمانە، بەڵام بەداخەوە تا ئێستا ئەو پێکەوەکارکردنە ئەنجام نەدراوە.

جینۆسایدی گەلی کوردستان،

یاسا نیونەتەوەییەکان

و ئەرکەکانمان

پێشی هەڵەبجە و ئەنفال

ناکرێ باس لە جینۆسایدی گەلی کوردستان بکەین، بەبێ ئەوەی بە کورتی ئاورێك نەدەینەوە لە مێژووی جینۆسایدی گەلانی ترو شێوەی هەوڵە یاسایی، ئەخلاقی و سیاسییە جۆراجۆرەکان، ناسینی تاوانباران، قەرەبووی زیانەکان بۆ نەوەی قوربانیان، یا داوای لێبووردنیان لێ بکەن. ئەوە 16ساڵە بەسەر کارەساتەکەی ئێمە تێدەپەڕێ، لێ جینۆسایدەکانی تر وا خەریکە100ساڵیشیان بە سەر تێدەپەڕێ، بەڵام نەوەکانیان ئێستایش لە دژی تاوانبارەکاندا، دەنگی خۆیان هەڵدەبڕن، داخوازییە ڕەواکانیان بەرزدەکەنەوە، تاوانەکان بە بیری جیهان دەهێننەوە. منیش زۆر جار لە بۆنە جیاجیاکانەدا ئەم بانگەوازە دەخوێنمەوە: لە هیچ خۆش مەبن، هیچ لە بیر مەکەن!

لە 1904-1907 لە شکری ئەلمانیا لە"ئەلمانیای باشوری رۆژئاوای ئەفریقا-نامیبیا-!"کۆمەڵکوژی گەلی هیریرۆیان کرد. لە 000 80هیریرۆ تەنها 130 15کەس و لە 000 20(ناما)یی 9781کەسیان مایەوە. هەموویان بە زۆرەملی بۆ بیابانی ئۆماهیکۆ نێردران و لە سەرچاوەی ئاو دابڕان و لە تینوێتییەوە گیانیان لە دەستدا. زیندانییەکانیان، کۆتکردن و بە ئاگر لە سەر گیانیاندا پیتی-GH)کورتکراوی زیندانی هیریرۆ)نووسی و بۆ کارکردنی زۆرەملی راپێچکران...

ئەم کۆمەڵکوژییە لە سەر بڕیاری جەنەراڵ لۆتەر فۆن تروتا ئەنجامدرا. لە نامەیەکی بۆ خەڵکی هیریرۆ لە 1904/10/2هاتووە:(من، گەورەترین جەنەڕاڵی سەربازە ئەلمانییەکانم، ئەم نامەیە بۆ گەلی هیریرۆ دەنێرم. هیریرۆ چیتر ژێردەستی ئەلمانیا نییە... گەلی هیریرۆ دەبێ ئێستا وڵاتەکە بەجێ بهێڵن، ئەگەر بەجێی نەهێڵن، ئەوا من بە کوتەکێکی گەورە ناچارتان دەکەم بە جێی بهێڵن. لە ناو سنوری ئەلمانیا-مەبەستی نامیبیایە-، هەر هیریرۆیەك،

چەكدار بێ یا بێ چەك، مەڕومالاتی هەبێ یا نەبێ، گولەڕێژ دەكرێ. من چیتر ئافرەت و منداڵ وەرناگرم، بۆ ناو گەلەكەیان قاویان دەدەم، یا دەیانگوژم. ئەمە ڕای منە بۆ گەلی هیریرۆ).

جەنەڕاڵێكی تر وتویەتی: بیابانی ئۆماهیكۆی بێ ئاو، دەبێ كۆتایی بهێنی بەوەی چەكی ئەلمانی دەستیپێكرد: لەناوبردنی گەلی هیریرۆ.

لە 2001/10/1، واتە پاش 97ساڵ، ئێكخراوی كۆمەڵەی گەلانی هەڕەشەلێكراو، نامەیەك بۆ وەزیری دەرەوەی ئەلمانیا دەنێرن، تێدا هاتووە: (لە كۆنفرانسی جیهانی دژی راسیزم لە دوربانی ئەفریقای خواروو، لە وتارەكەتاندا لە 2001/9/1 نموونەیەكی زۆر باشتان پیشاندا كاتێ قوربانیانی كویلایەتی و كۆلۆنیالیزم و نەوەكانیان دڵنیاكردەوە، بەرپرسیاری لە بەرامبەر ناڕەوایەتی رابردوو هەڵگرن. بۆیە منیش ئەمڕۆ بە ناوی كۆمەڵەی گەلانی هەڕەشەلێكراوەوە لە كانگای دڵمەوە، تكاتان لێ دەكەم، ئەلمانیا، ناوی جینۆسایدی هیریرۆ لە نامیبیا(1904-1907)بهێنێ و فۆرمێكی شیاو بۆ قەرەبووی زیانەكانیان بدۆزن، وەك یارمەتی پەڕەسەندنی دیاریكراو. هیریرۆ ئێستا بارودۆخێكی كۆمەڵایەتی و ئابووری سەختی هەیە. لە هەڵویستی وەزارەتی كاروباری دەرەوە و لیژنەی داخوازییەكان لە پەرلەمان(بی تی-بڵاوكراوەی4844/14)لەم بارەیەوە هەمیشە دووبارەی ئەو ئەرگومێنتە دەكەنەوە كە مافی گەلان زاراوەی جینۆساید لە لایەن نەتەوە یەكگرتووەكانەوە، یەكەم جار لە 1948بەكارهێنراو كارتێكردنی بەسەر پێشی ئەو بروارەوە نییە .

با، ئەمە زۆر ئاساییە، بە بەردەوام بۆ هۆلۆكۆستی ناسیونال سۆسیالیزم لە دژی جوو، سنتی و رۆما، داوای لێبووردن دەكرێ (....

لەم نامەیەدا، بە بەڵگەوە، بیانووی ڕەسمی حكومەتی ئەلمانی پووچ دەكرێتەوە. جینۆسایدی جوو و سنتی رۆما پێشی 1948روویداوە. نامیبییەكان نوێنەری خۆیان دیاریكردووە و ئەوە چەندین ساڵە حكومەتی ئەلمانی داوای پێشوازیكردنی رەسمیان، رەتدەكاتەوە. سەرەڕای ئەوەش، رەنج و تێكۆشان بۆ بەدەستهێنانی داخوازییەكانیان درێژەی هەیە.

أ. حەیدەر، بە یادی جینۆسایدی ئەرمەن دەنووسێ: (...پتر لە 1.5ملیون ئەرمەنی كوژرا. مرۆڤی بێ چەك كە نەیانتوانن بەرگری لە خۆیان بكەن بە بڕیاری رێكخراو، لەلایەن لەشكرەوە لەناوبران. لە گەڵ ئامادەكردنی سیناریۆی پێشوەخت، ئاگری گیانی أاسیزم و شوفێنیزمیان لە دانیشتوانیان بەردا. بۆ ئەوەی لە دژی ئەرمەنییەكان أاوەستن....لە مێژوودا

هیچ دەسەڵاتێکی تر نییە، ئاوا بەدرێژی پراکسیسی جینۆسایدی هەبێ و درێژەی پێبدابێ وەك تورکیای کۆلۆنیالیست....) . ئەم تاوانەش کە لە 1915/4/24ئەنجامدراوە، وەك ئەوی پێشووی، وا بوو نزیکەی85ساڵ دەچێ، لە تورکیا تابووە. پەرلەمانی ئەلمانیاش تا ئێستا، ئەم تاوانە بە شێوەیەکی رەسمی بە جینۆساید لە قەڵەم نەداوە. هۆی سەرەکی ئەم هەڵویستە، بەندە بە رۆڵی ئەلمانیا لەم کۆمەڵکوژییە. ڤۆلڤگانگ گوست لە وتاری(رووپۆشینی بەشداربووانی تاوان) دەنووسێ: (...ساڵێك پاش کۆتایی پێهاتنی جەنگ، ئەلمانەکان ئەکتەکانی وەزارەتی دەرەوە لەم بارەیەوە بە دوکومێنت بڵاوکردەوەو بە جینۆساید پیشانیدا. قەشە جۆهانس لیپیسیوس(باشترین دۆستی ئەرمەنییەکان) لە 1919لە سەر داخوازی وەزارەتی دەرەوە444فایلی بڵاوکردەوە کە وەڵامی تیروتەسەل لە سەر جینۆساید دەداتەوە...لە جەنگی جیهانی یەکەم، ئەلمانەکان گرنگترین دۆستی تورکیا بوون و لە هەموو لایەنێك باشتر ئاگایان لەو تاوانانە بوو کە لە ئەنادۆل و بیابانی سوریا ئەنجام دەدرا، وەك چۆن لیپسیوس لە کتێبەکەیدا ئەو بەڵگان پیشاندەدا. بەڵام ئەو دیکومێنتانە کە بە زاراوەی کۆنی سویتەرلن نووسراوە...و ئەو شوێنانە کە بەشداری واقیعی ئەلمانیا دەسەڵمێنی، دەسکاریکراوە. بۆ نموونە، سڕینەوەی ئەو بەڵگانە کە بەشداری ئەلمانیا دەسەڵمێنی لە لێدانی أاپەڕیوەکان لە زاتون و ئورفە.).

ئێستا پەرلەمانی سوید بەأەسمی جینۆسایدی ئەرمەن ناسی. پاش تێپەڕبوونی ئەم هەموو ماوەیە، تازە(پەرلەمانی فەرەنسی لە 2001/1/18دا، بە یەکدەنگ بەرخوردی تورکیا لە دژی ئەرمەن بە جینۆساید ناسی. لە ئیتالیا، هێشتا لە ناو ئەرشیفەکانیاندا بۆ بەڵگە دەگەڕێن، تا کوشتنی ئەرمەن بە جینۆساید بەرەسمی بناسن. بەریتانیا هەمان نیازی هەیە) . لە ووتاری رۆژنامەنووس(سباستیان فیشەر)یش هاتووە: کارلس لیمان(قسەکەری حزبی سی. دی. ئو لە پەرلەمانی ئەلمانی) وتی: ئەم پرسیارە بیروڕای گشتی نابزووێنێ. ئێمە لێرە کەمایەتی ئەرمینیمان نییە. ئەلمانیا، لە دیسکسیونی بە ئەندام وەرگرتنی تورکیا لە یەکێتی ئۆروپا، گرفتێکی توندی لە گەڵ تورکیا هەیە و هەروا ئەلمانیا لە تورك جمەی دێ. مەحکومکردنی تورکیا لە لایەن پەرلەمانەوە کۆنتراپرۆدۆکتیڤە. قسەکەری سیاسەتی دەرەوەی سۆسیال دیموکراتەکان(گێرت ڤایسکیرشە)لە پەرلەمان، هیچ بە گرنگی نازانێت لەم دیباتەیە بەشداری بکا. تاقە حزب کە لە ناو پەرلەمان داوای مەحکومکردنی ئەو تاوانە دەکا، حزبی دیموکراتە سۆسیالیستەکانە. قسەکەری ئەم حزبە و ئەندامی گروپی پەرلەمانی ئەلمانیا– تورکیا(ئوڤە هیکش) دەڵێ:دەبێ لە کارە ناڕەوایەکان بکۆڵینەوە. لە حاڵەتی ئەرمەن و کوردەکان...) . شایانی باسە پەرلەمانی نەمسایش بە رێککەوت لە یادی کیمیابارانی هەڵەبجە گفتوگۆ لە سەر

جینۆسایدی ئەرمەن دەکەن: (کۆمیتەی مافی مرۆڤ سەر بە پەرلەمانی، لە 2000/3/16، لە سەر داخوازی حزبی سەوزەکان لەم بارەیەوە گفتوگۆیان کرد . (.

هەروا ئێستایش لە ئەلمانیا لێکۆڵینەوە، فیلم و گفتوگۆ لە بارەی جینۆسایدی سنتی و رۆما و جووەکان دەکرێت. ئێستاش جووەکان بۆ نازییە تاوانبارەکان دەگەڕێن، دەستگیرو سزایان دەدەن. سەیر ئەوەیە پێشی نزیکەی 6ساڵ نامیلکەیەکم لە بارەی(تیئۆرییەکان لە بارەی فاشیزم) بۆ بڵاوکردنەوە، بۆ لایەنێك لە کوردستان نارد، بەرپرسێکیان گوتبووی: (ئەم بابەتە بەسەر چووە!!)

جینۆساید، لە گەڵ تاوانەکانی تر بەراورد ناکرێ، تەنانەت جوداشی دەکەنەوە لە تاوانی جەنگ . بەڵام لە بەر ئەوەی ئێمە هێشتا لە جینۆسایدی گەلەکەمان بە تێرو تەسەلی تێنەگەیشتووین، بۆیە زۆر کەس لە بواری نووسین لە بارەی جینۆسایددا، بە ئارەزووی خۆی، باسی تاوانەکانی تری دەسەڵاتی فاشیست لە عیراق تێهەڵکێش دەکەن. ئەم هەڵەیە دەبێ کۆتایی پێ بێ. لەم بارەیەوە چەندین ووتار، بەیاننامەی پڕ لە نەزانین لە بارەی تاوانی هەلەبجە و ئەنفال نووسراوە .

تاوانی جینۆساید وایکرد، نەتەوە یەکگرتووەکان جاڕی مافی گەلان بدەن و لە 1952 یاساکان لە بارەی رێککەوتن لە سەر پاراستنی مافی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان دەربکەن و لە سەری رێکبکەون و دادگای تایبەتیش بۆ ئەم بۆنەیەوە دابمەزرێنن:

1921، تریبونالی تاوانی جەنگ لە لاییزگ.

1945-1946تریبونالی سەربازی لە نورنبێرگ

1946-1948تریبونالی سەربازی لە توکیو

1993دادگای سزادانی جیهانی بۆ یوگسلاڤیای رابردوو لە دێنهاگ.

1995دادگای جیهانی بۆ تاوانباران لە رواندا لە(ئاروشا)دا دەست بە کار دەبێ.

دوو دادگایە دواییەکان لە سەر بڕیاری مەجلسی ئاسایشی جیهانی دامەزراوە.

کام دادگا بەرپرسیارە لە بەرامبەر جینۆسایدی گەلی کوردستان لە 1988؟

لە چەندین گفتوگۆ و تاردا، لە نابەڵدییەوە، هەمیشە دووبارەی ئەو بۆچوونە کراوە کە دادگای دینهاگ بۆ دادگایی کردنی میلۆسۆڤیچ، پەیوەندی بە داخوازی گەلی کورد بۆ دادگایی کردنی بەرپرسیارانی جینۆسایدی ئەنفال، نییە. بەڵام ئەم بەڵگانەی خوارەوە، ئەو بۆچوونانە راست دەکەنەوە و دەکرێ بە روونی بگوترێ: بەڵێ، دادگای دەێنهاگ لە هۆڵەندا بەرپرسیارە لە دادگایکردنی سەددام و سەرانی تری حکومەتە تاوانبارەکەی. بە داخەوە چەندین کەسی دڵسۆز لەم بارەوە زانیاری هەڵەیان بە خەڵك گوتووە. بۆ؟

-لە رێککەوتنی(روم) ساڵی 1998دا وڵاتان لە سەر دادگای ناوبراو رێککەوتن. لە بڕگەی پێنجی رێککەوتنەکە نووسراوە: (دادپەروەری لەم دادگایە، بۆ قورسترین تاوان دیاریکراوە، ئەو تاوانانە کە هەموو کۆمەڵگای جیهانی دەگرێتەوە. دادپەروەری لەم دادگایە، حاڵەتی ئەم تاوانانەی خوارەوە دەگرێتەوە.

أ- تاوانی کۆمەڵکوژی،

ب- تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی،

پ- تاوانی جەنگ،

ت- تاوانی دەستدرێژکردن.

بەپێی ئەم بڕگەیە بێ :

/1سەرانی حکومەتی کۆماری عیراق، لە 1988/3/16دا، بە کردەوە و بە پێی بڕیارێکی پێشوەخت، تاوانی(أ)و(ب) لە دژی خەڵکی کوردستان ئەنجامداوە. شوێنی تاوان(هەڵەبجە، شێخ وەسانان، بالیسان و سەدان دێ و شارۆچکەی کوردستانی/ عیراق). هاوکات، ئەو تاوانانە زەدەکردنی ئەم بڕگەکانی چوارەم کۆنڤۆتسیون(رێککەوتن)ی جنیفە لە 1949:

بڕگەی: 3کە تێدا هاتووە: (نابێ دیلی جەنگ هەسبریندار، بەخراپی مامەڵەی لە گەڵدا بکرێ یا بکوژرێ. ئەمانە لە ژێر پاراستنی خاچی سووردان...)

بڕگەی 4: سەرکردەی جەنکەکان پەرسیارن لە پاراستنی هەموو ئەو کەسانە کە بەشدار نین لە دوشمنکارییەکەیان. پێشی هەموو شتێك، ئەشکەنجەدانی مرۆڤ قەدەغەیە یا بە شێوەیەکی سامناك یا کەرامەتشکێنانە مامەڵە بکرێ یا بەبێ شێوەی یاسایی و حوکمدان بکوژرێ. دەبێ نەخۆشەکان وەك سەربازە بریندارەکان بپارێزرێن....

ئەم ڕێککەوتننامەیە لە 1977 بە دوو بڕگەی تر بەرفراوانکرایەوە. هەردوو بڕگەکە لە لایەن ڕژێمی بەعس لە عیراق بە هەزاران شێوە زەدەکراوە :

دەبێ کەسایەتی مرۆڤ، کەرامەت، نەریت و بڕوا ئاینییەکەی و مافەکانی خێزانی ڕێزی لێ بگیرێت.

بەرخوردی سامناك، لەناوبردن، ئەشکەنجەدان، هەڵواسین بە بێ دادگاییکردنی یاسایی، سەروشوێن وونکردن، ڕاوڕووتکردن، زەبروزەنگ بەکارهێنانی ناڕەوا بۆ وێرانکردن موڵکایەتی تایبەت یاساغە.

/2هەموو جیهان ئاگاداری ئەم تاوانەیە: ڕێکخراوی مافی مرۆڤ، بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست یەکێکە لەو ڕێکخراوانە کە زۆر بە باشی ئاگاداری کوشتنی خەڵکی مەدەنی، تاڵانکردنی سەروەت و سامان و وێرانکردنی ئینفراستركتوری دانیشتوان و ونکردنی هەزاران هاوڵاتی مەدەنین.

/3ڕژێمی عیراق بە پیلان و نەخشەیەکی پێشوەخت داڕێژراو، خۆیی ئامادەکردووە بۆ ئەنجامدانی ئەم تاوانە. بە هەموو هوشیاری و ئاگابوون، چەکی کۆمەڵکوژ(گازی کیمیاوی) بە کارهێناوە، بە مەرجێك زانیویانە سەرئەنجامی بە کارهێنانی ئەم چەکە، دەبێتە هۆی کۆمەڵکوژی هەزاران تسیڤیل.

لە ماددەی 6ی ئەم ڕێککەوتننامەیە، واتای(کۆمەڵکوژی) بەم شێوەیە دیاری دەکەن: هەر کەسێك ئەم کردەوانە بکا کە بەو مەبەستەوە ئەنجامیان دەدا، نەتەوەیەك، ئەتنێ، ڕەگەزێك یا گروپێکی ئاینی بە تەواوی یا تا ڕادەیەك لەناو ببا: أ- کوشتنی ئەندامەکانی گروپەکە، ب- بوون بە هۆی گەیاندنی زەرەی گیانی و ڕۆحی سەخت بە ئەندامانی گروپەکە.

بە گوێرەی ئەم دوو خاڵە، تاوانەکانی ڕژێمی دەسەڵاتدار لە ئۆپیراتسیونە بەدناوەکەی ئەنفال مەحکومە.

ماددەی 7: تاوان لە دژی مرۆڤایەتی

أ-... مانای"تاوان دژی مرۆڤایەتی"هەر یەکێك لەم کردارانە، کە وەك بەشێك لە مەبەستێکی گەورە یا هێرشێکی ڕێکخراو دژی دانیشتیوانی مەدەنی بە مانای هێرشبردن ئەنجام دەدرێ:1-کوشتن2-لەناوبردن3-کویلەکردن4-دەرکردن یا گواستنی زۆرەملی دانیشتیوان،5-یاساغکردنی ئازادی یا هەر یاساغکردنێکی سەختی ئازادی جەستەیی، لە ژێر زەدەکردنی،

بنەما سەرەتاییەکانی مافی گەلان ئەنجام دەدرێ.6-ئەشکەنجەدان7-زەوتکردن، کویلایەتی سێکسی، سۆزانی پێکردن بە زۆرەملی، دووگیانخستنی بەزۆرەملی یا هەر فۆرمێکی زەبروزەنگی سێکسی سەختی هاوتاکانیان.8- چەوساندنەوەی گروپێکی دیاریکراو یا کۆمەڵێك بە هۆی سیاسی، أاسیستی، ناسیونال، ئەتنی، کلتوری یا هۆی ئاینی.

رژێمی بەعس، لە ئەنجامدانی تاوانی ئەنفالدا، هەستاوە بە تاوانی 1، 2، 4، 5، 6، 7، 8. لە بارەیانەوە هەزاران بەڵگە و شایەت هەیە .

ئێمە پێش ئەوەی هەر گلەییەکی ڕەوا لە لەلایەنێکی تر بکەین، دەبێ یەکەم جار بە چاوێکی أەخنەگرانەوە تەماشای هەوڵەکانی خۆمان بکەین و وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە: ئێمە تا ئێستا چیمان کردووە؟ ئەرکەکانمان چییە؟

راستە لەم ماوەیەدا، لە کوردستاندا چەندین هەنگاوی گرنگ نراوە وەك: 1-لە 3/16ماتەمینی گشتی رادەگەیندرێت2-دەست کراوە بە سەرژمێری قوربانیان.3- دامەزراندنی سەنتەری ئەنفال.4- بڕیاری یارمەتیدانی کەسوکاری ئەنفالکراوەکان.5- بەڵێنی دامەزراندنی پەیگەر بۆ قوربانیانی کارەساتەکە و چەندین هەوڵی تر. ئەوەی جێگای ڕەخنە بێت، هەردوو ئیدارەکە پێشوازیان لە داخوازی جەماوەر نەکرد بۆ دادگایی کردنی ئەنفالچی نەزار خەزرەجی. ئەمە هەڵەیەکی کوشندەیە و دەبێ چارەسەر بکرێت. هیچ کەسێك بۆی نییە، لە هیچ ئەنفالچییەك خۆش بێت، چونکە ئەم داخوازییە، تەنها پەیوەندی بە گەلی کوردەوە نییە، بەڵکو پەیوەندی بە هەموو مرۆڤایەتییەوە هەیە. دادگاکانی کوردستان یا دادگای نیونەتەوەیی بۆیان هەیە بە شێوەیەکی یاسایی لە بەشداربوونی ئەو کەسانە لە تاوانی جینۆساید بکۆڵنەوە، گوێ لە بەرگریکردنیان بگیرێت، ئەوسا بە پێی بەڵگە و قسەی شایەت بڕیاریان لەسەر بدرێت .

هەروا لە دەرەوەشدا، هەموو ساڵێك بە سەدان پرۆتێست و ئەکتسیون کراوە، بەڵام بە گشتی، تا ئێستا نەگەیشتووین بە ئاستی ئەم خاڵە گرنگانەی خوارەوە:

1/دیاریکردنی نوێنەرایەتییەکی ڕەسمی بە ناوی قوربانیانی جینۆساید بۆ گفتوگۆکردن لە گەڵ رێکخراو، دەزگا حکومەتی و نا حکومەتییەکان.

2/دیاریکردنی داخوازییەکانمان. بە داخەوە لەم بارەیەوە ناڕۆشنییەکی لەبەرچاو بەدی دەکرێ. پێشی چەند هەفتەیەك، برایەکی زۆر چالاك کە لەم بوارە شوێنی دەستی دیارە، وتی"ئێمە دەبێ داوای قەرەبووی زیانەکان تەنها لە حکومەتی عێراق بکەین". ئەگەر ئەم برادەرە ئەوەندە چالاك نەبوایە، گلەییەکی وای تووش نەدەبوو بۆ ئەو دەربڕینە بێ

سەروشوێنە. قەرەبووی زیانەکان لە پەیوەست بە حکومەتی عیراق، تەنها سەری رژێم و دەسەڵاتەکەیەتی. بەڵام هەقی ئەوەمان هەیە، داوای قەرەبووی زیانەکان لە ئەلمانیا یا هەر دەوڵەتێکی تر بکەین، کە گازی کیمیاوی یا دەزگا و کەرەستەی دامەزراندنی شەرکەتی بەرهەمهێنانی گازی کیمیاوی بە رژێمی فاشیست لە عیراق فرۆشتوە. چەندین رێکخراوی مرۆڤدۆستی ئەلمانی هەیە، ئەم داخوازییە بەرزکردووە، کەچی خودی بەرەی قوربانییان زاتی ئەوە ناکەن ئەم داخوازییە بە ڕەسمی بەرز بکەنەوە.

3/تا ئێستا هەوڵمان نەداوە، چەند پارێزەرێکی شارەزا و خاوەن ئەزموون لە بواری مافی گەلان بکەین بە وەکیلی خۆمان بۆ رێکخستن، فاکت کۆکردنەوە، و هەر ئیشێکی یاساییانە کە خزمەت بە داوای دادگاییکردنی رژێمی بەعس دەکا. لە کوردستان چەندین یاساناسی بە توانا و شارەزا هەیە کە توانایان بەسەر زمانی ئەنگلیزیش دەشکێ. بەداخەوە ئەوانیش تا ئێستا کارێکی وا پوخت و چڕوپڕیان نەکردووە، تا هەر هەمووی وەك ئەکتێکی تایبەت بخرێتە بەر دەستی پارێزەرانی ئەم وەڵاتانە. بە کورتی: ئێمە دەبێ خۆمان هەنگاو بنێین و چاوەڕوانی کەس نەکەین.

ئەوەی لەم بارەیەوە دڵخۆشکەر بێ، ئەوەیە، هەموو لایەك هەوڵدەدا بە نووسین، کاری خزمەتگوزاری، چالاکی، کۆنفرانس، ڕەخنەو پێشنیار هەنگاوی درووستر بنێن و هەر هەموو دووپاتی پێکەوەکارکردن دەکەن، ئەمەش تاقە زامنی سەرخستنی هەوڵەکانمانە، بەڵام بەداخەوە تا ئێستا ئەو پێکەوەکارکردنە ئەنجام نەدراوە.

گفتوگۆ لە گەڵ

بەرێز هانز براندشایدت

(بەرپرسی میدیکۆ ئینتەرناسیونال)

له 2001/8/14

سەلام : بەڕێزتان پەیوەندیەکی نزیك یا ناسراوی لەگەڵ(یەکێتی و پارتی) و سەرکردەکانیان هەیە. بۆچی ئێوە وەك ڕێکخراوێکی جیهانی مافی مرۆڤ و یارمەتیدان هەوڵ نادەن، کاریگەری و تاقیکرنەوەکانتان بەکاربهێنن بۆ پرۆسەی ئاشتی لە کوردستان؟

هانز براندشایدت: من هەوڵدەدەم تاقیکرنەوەکانمان بۆ پرۆسیسی ئاشتی بەکاربهێنین، وەك چۆن لەرابردوودا کردومانە. لەراستیشدا ئێمە توانامان کەمە راستەوخۆو بە چڕی کاری تێبکەین. هیچ نەبێت تەنها لەبەر هۆیەك سەخت بووە، کە ئێمە بەدەگمەن دەتوانین بۆ باشووری عیراق سەفەر بکەین. بێگومان لە داهاتوودا، پرۆژەی کۆمەڵایەتی لەبەرچاو دەگرین، کە داواکاری پرۆسەی ئاشتی و دیموکراسین. لە هەمان کاتدا دەبی ئێمە کە لە ئۆروپاوە لە گەڵ وەڵاتانی تر کاردەکەین، خۆمان نەختێك دورەپەرێز بگرین. بەشێوەیەکی تر بڵێم: ئێمە ئەوپەڕی، دەتواین وەك راوێژکارێك، ناراستەوخۆ چالاك بین.

سەلام: بەبڕوای ئێوە: دەتوانن چ ستراتیژێك پێشنیار بکەن بۆ پەرەسەندنی پرۆسەی ئاشتی لە کوردستانی/عیراق؟

براندشایدت: من ئێستا لەبارودۆخێدا نیم، بتوانم گەشە بە"ستراتیژێکی" لەبەرچاو بدەم. بەڵام بە دڵنیاییەوە دەڵێم کە پێوەر بۆ باکوری عیراق لە ئاستی ستانداری جیهانییە لە دیموکراتی، مافی مروڤ و ئازادی رادەربرین. بۆ گەیشتن بەو مەبەستەش(بەرقەراربوونی ئاشتی: س)، باشترین"ستراتیژی" یا میتۆد بۆ ئێستا، دیالۆکی کراوەیە لەنێوان بەشداربوانی گیروگرفتەکە بەمەبەستی ئاشتی، ئەمە ئاقڵانەترین شتە .

سەلام: بەرێزتان ئامادەن هەردوو حزبەکە لەلایەن (NRO)بۆ ئەلمانیا دەعوەت بکەن؟

براندشایدت: پێویست ناکات بەشێوەیەکی بەتایبەتی بۆ ئەلمانیا مێواندرایان بکەین. هەموو حزبەکان لێرە نوێنەریان هەیە و ئێمە کۆنتاکتی تەنگ یا باشمان لە گەڵیاندا هەیە. بۆیە دەکرێت لێرەیش لە گەڵ نوێنەرەکانیان باسی زۆر بابەت بکەین و روونکردنەوە لەسەریان بدەین .

سەلام: بەرێزتان ئامادەن پێکگەیشتنێك رێکبخەن بۆ ئەوەی شاندێك پێکبهێرێت لە میدیکۆ، کۆمەڵەی گەلانی هەڕەشەلێکراو و وادی لە گەڵ کەسایەتی ناسراوی ئەلمان وەك گونتەر کراس، ئولە یالپکە یا هەر کەسایەتیەك ئێوە وەك دۆست بە شایەنی پرسیارلێکردن دایدەنێن، بۆ ئەوەی پرۆسەی ئاشتی لەنێوان هەردوو حزب بۆ پێشەوە ببرێت؟

براندشاید: لێرەیش هەمان بۆچوونم دەگرێتەوە کە ئێمە خۆمان ناتوانین پرۆسەی ئاشتی درووست بکەین. ئەگەر حزبەکان و رێکخراوەکانی تر ئەمەیان بوێت، دەکرێ بیرێکی بۆ بکرێتەوە، داخۆ بەیەکگەیشتن پرمانایە. بەڵام وەك وتم، ئەمە تەنها ئەو کاتە دەکرێت، ئەگەر ئەم پێویستییە لەلای هەموو بەشداربووەکان بەباش بزانرێت.

رەنگە ئەمە باش بێت، بەگشتی پێویستی بەوە دەبێت لەبارەی پەرەسپێکتیڤی عیراقێکی نوێ و دیموکرات لە ئەلمانیا لێدوان بکرێت. لێرەشدا من زۆرم پێ باشترە کەسایەتییەك وەك گونتەر گراس، ئولە یاڵپکە ئەندامی پەرلمان و ئەوانی تر ئەم ئیشە بکەن. لەم

پەیوەستەدا، بەدڵنیاییەوە شان بەشانی باسەکانی تر، دیسکسیونی پرسیاری کۆنکریتی لەبارەی گەشەسەندنی دیموکراتی لە عیراق دێتە کایەوە.

سەلام: بۆچی تا ئێستا کۆمەڵکوژی 180000تسیڤیلی کورد لەکات ئۆپیراتسیونی ئەنفال لەلایەن رای گشتی جیهان بە جینۆساید دانیپێنانرێت؟

براندشاید. بەداخەوە منیش نازانم بۆچی، منیش هەمان پرسیار دەکەم. لەم بارەیە دەتوانم بڵێم که نەتەوە یەکگرتووەکان (Max van der Stoel)بە بێکۆمان مامەڵەی جینۆسایدانەی رژێمی بەعس ناسی و تەسدیقی کردووە.

سەلام: گازی ژەهراوی و پیشەسازی جەنگی ئەلمانی ڕۆڵی سەرەکیان بینی لە بەرهەمهێنانی گازی کیمیاوی عیراقی. بەرای بەرێزتان: کوردەکان دەتوانن مافەکانی خۆیان لە ئەلمانیا وەربگرن؟

براندشایدت: من ئەمە پێش چەند ساڵێك بە ڕێگای یاسایی ئەزمونگەریم کردووە. لەو بڕوایەدام کە شانسی یاسایی لەبەردەم دادگاکانی بەلژیکا و ئەمریکا سەرکەوتوانەتر دەبێت لەوەی لە ئەلمانیا. ئێستا من و(ئەوانی تر) هەنگاوی یاسایانەی تر دەنێین بەئامانجی قەرەبووکردن و سەرلەنوێ چاکسازی لە پێشی دادگاکانی کەی ئۆروپا وەك(شتراسنبۆرك). لە کۆتاییدا من گەشبینم. لە ئەلمانیا نەك تەنها سکاڵا لە دژی حکومەتی فیدرال/ کۆماری فیدرال بکرێت، بەڵکو لەلای دادگا مەدەنێکاندا ئەو کۆمپانیە ئەلمانیانە بەدادگا بدرێن کە ئەو کاتە بەشداریان کردبوو. گرفتی ئەمە لەوەدایە کە تەنها نرخی هەڵسەنگاندنی یاسایی و ئەزمونگەری یاسایی پێشوەخت مەسەلەیەکی زۆر گرانە وخەرجی دەوێت. روونتر بڵیم، هیچ کەسێك نادۆزمەوە ئامادەبێت 30-50 هەزار مارك بۆ ئەم کارە تەرخان بکات بۆ خەرجکردنی بەسەر کۆلێکتیڤی پارێزەر، یاساناسی دەوڵەت – گەلانی بەتواناو خاوەن تەجروبە کاری بۆ بکەن. لەگەڵ ئەوەشدا ئەم کارە دەیهێنێ. هەروا من هێشتا لەو بڕوایەدام کە لە دوارۆژ لەم بوارە شتێك دەکرێت.

سەلام: فرسەتی وا هەیە، ئێمەیش وەك ئەوانەی بەزۆرەملی کاریان پێدەکرا یا قوربانیانی هۆلۆکوست داوای قەرەبووی زیانەکان بکەین؟ لەکۆتاییدا کووەیت و ئیسرائیل لە ئەنجامی جەنگی کەنداوی دووهەم قەرەبووکران، بۆچی کوردەکانیش نا؟

براندشایدت: بەرای من هەرگیز ئەمە ناکەن.

سەلام: چەند کەسێك لە هاوتاوانەکانی بازرگانی گازی کیمیاوی لە گەڵ عیراق سزادران. بۆچی سزادانەکەیان ئەوەندە خەندەئاور بوون؟

براندشایدت: زۆر بەئاسانی، لەبەر ئەوەی دادوەری لە ئەلمانیاشدا، دادوەرییەکی سیاسییە.

سەلام: ئەوە دوو ساڵە رۆشنبیرە کوردەکان لەبەردەم باڵوێزخانە و قونسولییەکانی ئەلمانیا لە چەندین وەڵات ئەکتسیون دەکەن لە پێناوی قەرەبووکردنی قوربانیانی غازی کیمیاوی. هەڵویستی بەرێزتان لەبەرامبەر ئەمە چییە؟ دەتوانرێت رای گشتی بۆ ئەم مەسەلە بەدەست بهێرێت و چۆن؟

براندشایدت: ئەم جۆرە ئەکتسیونانە زۆر درووست و پێویستن. هەر وەك تاوانە گەورەکانی رابردوو، رای گشتی لە رۆژێکدا دەبێ بە شێوەیەکی کۆنکریت خەریکی تاوانی هەڵەبجە و ئەنفال ببێت، لەبەر ئەوەی ئەمە برینێکە، هێشتا باش و سارێژ نەبووە .

لە کۆتاییدا داوای لێبوردن دەکەم بۆ ئەوەی کە رێکخراوە ناحکومێکان و رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ لە ئەڵمانیا ئەوەندە کەم کار دەکەن و ئەوەند وەسیلەی کەمیان بەدەستەوەیە بۆ ئەوەی کەمپینگی کارتێکردن لە رای گشتی بۆ قوربانییە کوردەکان و قوربانییەکانی تری عیراق بە پوول پشتگیریان لێ بکەین .

تێبینی: ئەم پرسیارانە ئاراستەی بەرپرسی چەند رێکخراوێکی ناحکومیم کردووە کە شوێنی دەستیان لە کوردستان دیارە. کاك هانز وەڵامی دامەوە و وەڵامی ئەوانی تریش لەچەند رۆژی ئاییندە دەگەنە دەستم و بەزووترین کات بۆ بەرێزتان رەوانەی دەکەم

بازرگانی بە قوربانیان

دیسان حزبەکان خۆیان بە وتاری ماتەمی و سۆزداری و بە رێکخستنی مەراسیم بۆ تاوانی هەڵەبجە و ئەنفال ئامادەدەکەن و لە بیردەچێت کە پاش 34 ساڵ هێشتا:

- ئەنفالستان(زۆرێك لە ئاواییەکانی گەرمیان) پێویستیان بە قوتابخانە و رێگاوبان و بنکەی تەندرووستی و تۆری ئینتەرنێت پێداویستیەکانی گەشەپێدانی کشتوگاڵ و مەرداری هەیە.
- بایەخ بە دەیان برینداری کیمیابارانکردنی هەڵەبجە و شوێنەکانیتر نەدراوە.
- زۆرێك لە تاونباران دادگایی نەکراون، لەوەش خراپتر موچەیان پێدەدرێ و هەیشە لێیان پلەوپایەی وەرگرتووە لە ناو حزبە دەسەڵاتدارەکان و ناو حکومەت.
- کاری جددی نەکراوە بۆ ناساندنی کۆمەڵکوژییەکە بە تاوانی دژی مرۆڤایەتی بناسرێت.
- رێکخراوەکانی هەڵەبجە و ئەنفال بەسەر چەندین رێکخراو و گروپ دابەشکراون(لووتکەی نەزانی.(
- چەندین کۆری بە کۆمەڵ بۆ کوردستان نەگوێزراونەتەوە.
- چەندین شوێنی تاوانەکە وەك (ملەسوور)نەکراوە بە شوێنێکی مێژوویی بۆ ئێستا و نەوەکانی داهاتوومان.
- قەرەبوونی کەسوکاری قوربانییەکان نەکراوە.
- ژمارەی تەواوی قوربانییەکان دیارنەکراوە.
- بازرگانەکانی کۆمپانییەکانی"وڵاتە شارستانیەکان" سزانەدراون .
- زۆرێك لە بەشداربووانی تاوانەکە لە هاوزمانەکەمان بە نهێنی ماونەتەوە.

- چەندین تاوانباری هەڵهاتوو بە رێگای ئینترپۆڵ دەستگرنەکراون.

سەرەڕای ئەوانەی ئاماژەمان پێکرد، هێشتا ئەو حزبانە رووقایشانە درێژە بە لافوگەزافی(نیشتماپەروەری، نەتەوەیی)دەدەن و لە بۆنەکان بە خەڵك دەیانفرۆشنەوە .

ئایا یادەکەی ئیمساڵ(2022) دەبێتە یادی کار و چالاکی و هەوڵی جددی بۆ گەڕاندنەوەی ماف بۆ مافدارانی ئەم پرسە یان هەروا وەك ساڵانی رابردوو تێپەڕدەبێت؟!